

LITERA

ANUL III. Nr. 1-2

IANUARIE-FEBRUARIE 1940

Director: FANE GEORGE PAJIȘTE

SUMARUL:

- Fane George Pajiște*: *România, Marea, Furtuna* (poezii)
Ion Țicu: *Iapa Impăratului Caligula*
Florea Țuțugan: *Operele filosofice ale lui Dimitrie Cantemir*
Grigore Bugarin: *Ciobănița* (poezie)
Lucian Emandi: *Imi caut umbra* (poezie)
Cuza Marinescu: *Dificultățile și eroismul poetului*
Eugen Victor Popa: *Scrisoare unui necunoscut*

CRONICI:

- Dr. Cornel Radu*: *Problema copilului*
Fane George Pajiște: *Menționări, Amiaz liniștit*, de Grigore Bugarin
Epigrame 1939 de M. Ar. Dan
Ștefan Codreș: *Un poet, o vieată, o moarte*

REVISTE:

Societatea de mâine, România Literară, Universul Literar, Sfârmă-Piatră, Informații literare.

Exemplarul 20 Lei.

REDAȚIONALE

- Manuscrisele nepublicate, nu se înapoiază, dar nici nu se ard; vor fi păstrate în arhiva revistei. Posteritatea, e posibil, să mai aibă un cuvânt de spus asupra lor.

ADMINISTRATIVE

Lămuriri

- În numele revistei nu se fac încasări decât cu chitanțe verificate de directorul revistei. O chitanță neverificată este neavenită.

BCU Cluj ^{Aviz} Central University Library Cluj

- Rugăm pe onorații noștri abonați și pe cei ce achită revistei noastre vre'o sumă, că dela 101 lei în sus să nu primească nici-o chitanță, dacă n'are aplicat pe ea un timbru fiscal de 3 lei și un timbru de aviație de 2 lei.

SCHIMBURI

- Dorim schimb cu toate revistele și toate ziarele din țară.

**Redacția și administrația:
Arad, Str. Popa Ion Rusu No. 3.**

L I T E R A

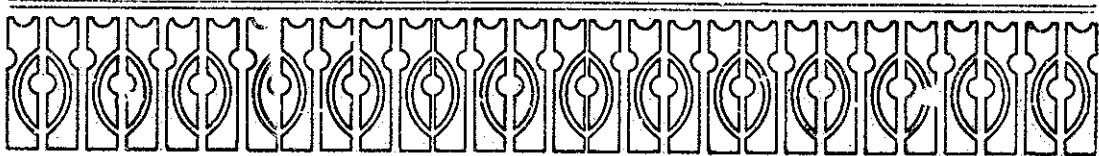
România

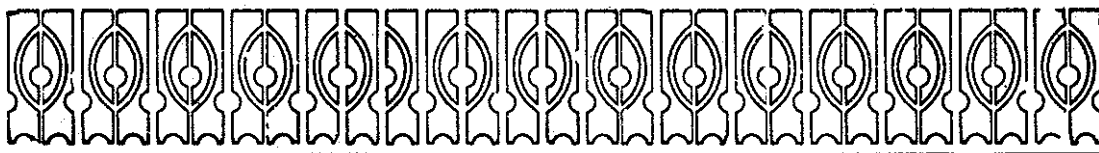
*Un cerc înzăuat de munți păduroși;
Concentric stau hotare trei râuri mari,
Și Marea Neagră. Păduri cu bravi stejari
Umbresc centura cu vârful colțuroși.*

*Citind în istorii, din timpuri seculare,
Dunărea, Nistru, Tisa, trei șerpi lucioși
Încônjură Țara cu arbori frumoși;
Coroană naturală și stăvilari.*

*Străbătând miezul — podișul transilvan —
Cu dealuri și ape cum nu-s pe ecran,
Te vezi închis în lanțul masiv de munți.*

*Urci dealuri, munți, cu 'mpădurite frunți;
Și 'n cerc în fugă coboară câmpia
In Dunăre, Nistru, Tisa: ROMÂNIA.*

Marea

I.

*Vin valuri succesiv și iregular,
Cu înălțimi ondulate variat,
Și toate țărnul stâncos în spume bat,
Din estimp departe 'n vremuri, secular.*

*Depart, hăi, luciul mării irizat,
Chiamă 'n adâncuri soarele milenar,
Să-i spună povești cu glas încet și rar,
Despre-o fată mică de vechi împărat . . .*

*Pe țărnul mării cu părul răsfirat
Amar plânge fata cu fața 'n palme;
In hohote-i bat sânii 'n vârful calme.*

*Să fie făt frumos băiatul visat?
Ce-asteaptă fata 'nșepenită 'n dalme
Să-i dea marea din valul înfuriat?!*

II.

*Se stinge marea de soare în seară
Și 'n unde liniștea spre mal abate.
Tăcerea serilor însingurate
Alungă 'ncet svonirea de chitară . . .*

*Pe țărni un suflet trist în noapte bate
Corăbiindu-și visu 'n altă țară,
Acolo unde-i numai primăvară,
Fără durere și singurătate . . .*

*Luna 'n liman toarnă unde de argint
Și fata mică durerile-și frânge,
Infaptă 'n vârful de mal tristă fecioară . . .*

*In așteptare visurile o mint . . .
Suvoi de lacrimi curg și fata plânge
Sorbind abisul mării, solitară . . .*

FURTUNA

*Depart'e'n zare se'nalță munți de nori
Umbrind cerul de soare în chindie,
Din senin a liniștei melodie
Dispare. Văzduhul plânge în fiori.*

*Eteru'n straturi gonește'n mânie,
Pământu'n țărni ridică vâltori,
Cădelnițează lanul din cheoturi
Si'n raport cade ploaia plumburie.*

*Natura se frământă . . . geme vântul,
Din țărăni vașnic scârțăe pământul
Si trăsnetul cade cu suliți de foc.*

*Natura îmbracă sumbru veșmântul,
Se'ntoarnă pământul și-arbirii din loc,
Apele se tulbur golite din scoc.*

Fane George Pajiște

Iapa Impăratului Caligula

de I. ȚEICU.

Era în anul 78 d. Cristos.

Tiberius căzu jertfă veninului oferit — după cum se zice, — chiar de nepotul său. Lumea jubila de bucurie că a scăpat de împăratul tiran. Văzduhul se cutremura de osanalele mulțimei. Trămbițele slăveau în toate colțurile eternei cetăți pe noul împărat. Caius, unicul urmaș al nobilei și generoase familii romane Germanicus.

Steluța noastră! Porumbelul nostru! Cizmulița noastră: Caligula! Caligula! — erau vorbele lumii, în lungul și latul imperiului.

Se părea că virtuțile ilustrilor bărbați de Stat nu pieriseră încă din amintirea oamenilor. Chiar nefericitul Brutus era des amintit. Iar faptele eroice ale marilor căpitani de pe vastele câmpii de bătălii formau subiectul multor animoase discuții, nu numai în palate ci și în colibele modeste ale poporului de rând.

Și acum, când noul Cezar Caligula, alimenta prin ținuta sa pe cât de demnă, pe atât de afabilă, aceste credințe, Roma se pregătea cumare pentru serbarea de mâine a noului Împărat.

Casele nobilimei decimate de Tiberius își ridicară obloanele. Se traseră, încetul cu încetul zăvoarele dela porți. Iar deasupra portalurilor apărură cununi de sinzene învăpăiate și culese în aceeaș noapte, de preotesele zeiței Diana, vesele și sglobii, în revărsarea zorilor.

Senatul, — forul Roman, — se umplu, ca pe vremurile vechi de lume bună, iar poporul dădea târcoale prin piețele orașului, nestânjenit de nimeni în deplina libertate.

Nu mai Caius Caligula cu figura-i rece de marmoră de Carara, pe care era crestată asprimea traiului vijelios de ostaș crescut în tabere departe de Roma, pășea îngândurat dela un altar la altul, aducând obolul de jertfă marilor înaintași: Iulius Cezar și Augustus.

O, Cezar, fiul generosului neam Germanicus, zise Pronius venerabilul patrician, luându-și curajul să acosteze pe Împărat. „Iți stă în putere schimbarea lucrurilor! Fă să reinvie vechea cetate cu oamenii și treburile lor de odinioară!“.

Caius Caligula se uită lung, lung peste rândurile curtenilor, ridică apoi sprincenele asupra mulțimei gălăgioase de beția promisiunilor de mâine și zise, ușor zâmbind:

„Pronius! patrician din ilustra nobilime romană; rânduiala oamenilor și a lucrurilor sunt legate de vremuri. Uite poporul virtuos al marelui comandant Scipius, privește mulțimea înțeleghătoare în discuțiile divinului Cezar asupra democrației, astăzi, ca hiena setoasă de sânge din pustiiile Libiei, așteaptă cu nerăbdare deschiderea cercului, ca să-și desfete sufletul și mintea în măcelul spurcat al luptelor dintre om și fiară!”

„Cezar!, — zise Pronius neîncrezător, — poporul e vulgul tuturor secolelor. Dar nobilimea, curtenii, nepoții generațiilor victorioase!”

Caligula își rotunzi din nou ochii asupra curtenilor, cari sgomotoși și veseli discutau evenimentele ultimelor zile. La privirea rece a Împăratului toți amuțiră deodată și, înfiorați de spaimă, își plecară capetele în semn de adâncă umilință.

— „Curteni? — răspunse împăratul, — acum își îndoesc șira spinarei, ca la un semn dat să-si descopere cu lașitate piepturile pentru vârful acestui pumnal!”

Patricianul Pronius, a cărui case zeci de ani erau zăvorite din cauza împăraților setosi de sânge, nici de data aceasta nu părea convins.

— „Mărite Cezar, îți stă în putere să înfrunți urgia timpului și ticaloșia oamenilor. Redă adevărata virtute romană: Senatul . . . Consuli . . . Tribunii! . . . Gloria ta va fi eternă!”

Caligula, a cărui minte nu era încă atinsă de germenii nebunie familiare, în curând demonștră adevărul spuselor sale.

* * *

Intr'o zi de vară. când soarele arunca văpăi aprinse asupra palatului Cezarian, Pronius urcă treptele. Din fața-i radioasă și ținuta-i dreaptă par că noui forțe tinerești dădeau zor pașilor grăbiți spre aula împăratului:

— „Ave Cezar! — zise dintr'o răsufiare cu nespusă bucurie, — bătrânul Pronius îți aduce salutul și omagiile de mulțumire. Poporul triumfă în Forum, Vorba magistrală a bribunului Severus înalță sufletele. Fiul poporului roman este purtat în triumf. Iar în Senat clasica togă își aranjează cu măiestrie faldurile. Discuțiile savante ale patricienilor întrec șireata logică a iscusitului Cicero!”

Nici nu sfârși bine vorba și căpitanul palatului se înfățișa înaintea lor, ridică brațul, în semn de salut, anunțând:

— „Ave Cezar! poporul a linșat pe nemernicul Severus. Bălaia Iapă a Majestății Tale a fost aleasă Consul! Senatorii o poartă în triumf și așteaptă cu nerbădare copioasa masă împărătească!”

Gaius Galigula întoarse privirea către patrician, zâmbind înțelegător:

— Pronius, nimic nu este de schimbat în rânduiala vremii. Cele vechi, oricât de mărețe ar fi fost, nu se mai întorc. Trebuie prinse în zbor lucrurile și poftele mulțimei așa cum se prezintă ele. Roma va trăi peste șirul multor generații, gloria ei va trece Istrul. În țara schiților, va înfrânge Parții și, apoi, clădiri monumentale din marmoră vor preaslavi, peste secole, opera împăraților. În băi termale de marmoră își vor tămădui soldații mei, reînforși din drumurile lungi și largi ale Romei, ciolanele pentru o nouă biruință!

Caligula tăcu. Multă vreme stătu îngândurat, cuprins de o infinită tristeță, apoi, zărind pe căpitanul palatului îi zise:

— Căpitane, isprăvește-ți cu multimea, desfundă vasurile celor mai nobile sucuri de vin, jertfești poporului cei mai grași boi, dați berbecii aduși jertfe zeitelor, descuiați fiarele, aduceți gladiatorii! Poporul să râdă, este ziua lui! Măine, mâine va începe opera nouă. Grăbește căpitane, viața omului este mică!

Pronius, patrician din veche familie romană, încovăiat de povara anilor își luă cârja și încet, tiptil, fără vorbă, neobservat de nimeni, trecu printre rândurile cetățenilor sgomotoși și veseli cari jubilau alegerea noului consul.

Înainte de a deschide încă odată larg porțile vechiului său palat, ca, apoi, să reînchidă întru sine ultima rămășiță de tradiție și demnitate romană, își întoarse privirile spre Capitol. I se păru că vede pe tânărul Împărat cercetând razele în drumul lor spre infinitele hotare ale Romei, și, cuprins de un nou și necunoscut fior de mândrie, șopti:

— Steluța noastră, Porumbelul nostru, Caligula, Caligula!

Operele filosofice ale lui Dimitrie Cantemir¹⁾

Divanul sau gâlceava înțeleptului cu lumea sau giudețul sufletului cu trupul.

Prima lucrare, cu conținut oarecum filosofic, a lui Dimitrie Cantemir este „Divanul”. Ea, împreună cu pierduta *Monarchiarum physica examinata* — volumul II al operei *Sacro-sanctae scientiae indepingibilis imago* — formează ceiace am numit „etica” lui Dimitrie Cantemir.

Deși cea mai puțin filosofică dintre toate operele filosofice ale domnitorului moldovean, cartea fiind scrisă în limba românească și tipărită în Moldova încă din anul 1698 a exercitat, fără îndoială, o mai însemnată influență decât celelalte opere filosofice ale sale, netipărite și scrise numai în limba latină.

În cele ce urmează, vom studia în primul rând cuprinsul Divanului. După aceea vom trece în reviză numele scriitorilor și filosofilor citați de autor, aceasta dându-ne interesante indicații asupra cunoștințelor lui Cantemir ca-și asupra culturii în general a unei beizadele românești dela sfârșitul secolului al XVII-lea și începutul celui de al XVIII-lea. Vom studia apoi stilul, așa de curios, al lui Cantemir și în sfârșit, în al patrulea rând, termenii noi de filosofie introduși de Cantemir în limbă — făcând prin aceasta o primă încercare de a crea o limbă filosofică românească.

Divanul a apărut la 30 August 1698, atunci când Dimitrie Cantemir avea 24 ani²⁾ sub domnia fratelui său mai mare Antioh, „cu osârdia și epitropia cinstului și blagorodnicului boiarului Dumnealui Lupu Bogdan Hatmanul”³⁾ tipărită fiind de „ai tipografiei ostenitori” Athanasie Ieromonahul și Dionisie Monahul⁴⁾. Alcătuirea și tipărirea acestei opere pare a avea scopul de a dovedi tuturor (nu tatălui său, cum s'a afirmat uneori) deosebitele sale cunoștințe. De aceea Cantemir cheltuește personal cu tipărirea ei, dând-o

1) Articolul de față, care face parte dintr'o serie întreagă asupra operelor filosofice ale lui Dimitrie Cantemir, urmează unui articol introductiv asupra acestor opere, apărut în revista „Reînvierea” din Tg Mureș.

2) În *Vita principis Demetrii Cantemirii (Collectanea orientalia)* la pag. 4 se spune: „*Librum Greco-Moldavum Divan, sive Tribunal dictum, qui editus est Moldaviae cum ad huc 17 aetatis suae annum agetur*”. Afirmatia este însă falsă. Biografia nu este scrisă de Cantemir, întrucât tot acolo se dă și anul morții sale. Pe deasupra, o serie de afirmații sunt contestate de cineva, care le-a îndreptat și le-a calificat cu cuvântul „error”.

(3) Divan, pag. 35.

(4) Divan, pag. 35, precum și ultima pagină, nenumărată.

apoi în dar tuturor cunoscuților săi. (1) O mai dovedește aceasta și o oarecare lipsă de modestie, cartea fiind izvodită din vechiul și noul testament „în slava și folosința moldovenescului neam. (2) În „Cartea de închinăciune“ către fratele său Antioh, vorbind de lucrare, Dimitrie Cantemir spune, între altele: „Și mai vârtos tot moldovenescu nostru neam, cu Cântarea Cântărilor a striga, și unul altuia înbucuria arătând a căuta să îndemne zicând: „floare s'au deschis în pământul nostru“. (3)

Divanul începe pe trei scrisori. (4) Una este a lui Dimitrie către Antioh Cantemir — „cartea de închinăciune“ — atunci domn al Moldovei, din care am citat mai sus. Cea de a doua este a lui Dimitrie către cititor, în care se arată ce va cuprinde lucrarea, îndemnându-l totdeauna să-și practice învățătuile găsite aci („Aceasta dară cercând, citind și ispitind, nu numai cu citeala să rămâi; că până nu le vei duce la *praxen* folosința nu-i“. — Divan, pag. 44). — Ultima este a lui Cacavela, „plugarul care la holda minții sale (a lui Cantemir) a ostenit“, către Dimitrie, în care se laudă lucrarea „și a voroavei înfrumusețare, pe cât a moldovenescului neam limba a cuprinde poate“, adăugând că este „cu retoricesc meșteșug împodobită, adâncă și bogată, la dovedirile a vechii și a noii scripturi. Cu istorii și răspunsuri și acelor de pre dinafară înțelepți îndestulit înfrumusețată. Și ca cu un cuvânt să zic, cu didascalială tocmită, atât cât, mai mulți cei ce de îngereasca isteciune și a minții ascuțire scire n'au (pentru prea de minune lucru ce este) a Măriei tale ostenință a fi, a o socoti se vor îndoi“. (5)

Urmează apoi textul Divanului, împărțit în trei cărți. Toată opera respiră o atmosferă religioasă, prin fondul și forma ei, prin citatele din textele religioase și prin tema care o pune, așa că ea este o carte de morală practică și religioasă, iar nu o carte de filosofie propriuzisă. (6).

(1) „Nu numai cât au ostenit de o au de isnoavă alcătuit și o au cu tot felul de frumuseși împodobit, spun tipografii, ci pentru mai mult folos pravoslavnicilor și pentru vecinica pomenirea Măriei Sale, cheltuit-au de o au tipărit și tuturor în dar o au hărăzit“ (ultima pagină, neenumerată).

(2) Divan, pag. 35.

(3) Divan, pag. 40.

(4) Pe contrapagina primei foi (în ediția Ac. românesc) se găsesc 14 stihuri „la herbul țării“, unele din ele rimând prin ajutorul unui pronume entelitic. Iată câteva versuri:

„Intr'această vreme cine-l stăpânește

„O Dumnezeu sfinte, tu îl ocrotește (e vorba de Antioh).

„Cu mâna ta sfântă l-au încoronatu-l

„Și leratiul tău tare l-au întemeiatu-l

„Spata-i povăștește, biruind pe toată

„Văzut-nevăzuta vrășmășească gloată“.

(5) Divan, pag. 46.

(6) Dl Emil Grigoraș afirmă undeva că Dimitrie Cantemir a scris Divanul „redând pe stoici, vechi și „imitând“. prin aceasta, pe Van-Helmont. (Profilele literare, An. I No. 8, 1 Iulie 1926, pag. 10). Afirmarea aceasta este prea precisă și categorică pentru a fi admisă fără nici o dovedire. Din contră, în forma prezentată, ea constituie o inexactitate. E' drept că Van-Helmont s'a ocupat cu filosofia și morala stoică, dar s'a desgustat repede de ea. Cantemir n'ar fi avut nici un motiv ca o preocupare trecătoare a lui Van-Helmont să o ia ca model și s'o imite. Dealtfel lucrul acesta nu reiese de nicăeri: în Divan, o lucrare înțcare Cantemir citează atâtea nume și lucrări, Van-Helmont nu e citat nicăeri, lucru imposibil de admis în cazul că ea ar fi fost o „imitație“. Nici măcar când vorbește de „Ale stoicilor porunci zece“ el nu ne spune nimic. E mult mai simplu să se spue că morala stoică, având multe puncte de contact cu morala creștină, era lucru firesc ca ele să se apropie. Lucrul acesta nu este un caz special al lui Cantemir. (De altfel, toată filosofia greco-română în special cea morală, pare a fi fost cunoscută destul de bine de către Cantemir).

Tema este destul de simplă și destul de obișnuită pe vremurile acelea: lumea și trupul sunt rele și amăgitoare, târându-ne spre păcate; datoria noastră — a sufletului trăitor în corp, a înțeleptului cunoscător al adevărului — este de a ne sustrage influenții lor vătămătoare dar îmbietoare, trăind conform învățăturilor morale creștine. E de așteptat ca o astfel de temă, atunci când nu e realizată printr'o povestire oarecare, să se epuizeze repede, nepermițând desvoltări. Din această cauză opera lui Cantemir e seacă, făcând mult caz de erudiție, monotonă și plictisitoare. De aci repetiții neplăcute, învârtiri pe loc, sucirea textelor și ideilor pe toate fețele și justificarea unei idei prin toate citatele corespunzătoare din Biblie sau Sfinții părinți. Terminând o carte de citit, nu știi cum i-ai putea reda mai bine conținutul, fiindcă în toată cartea nu există decât o idee călăuzitoare.

Vom încerca totuși să arătăm cuprinsul fiecărei cărți în parte. Facem aceasta pentru că nicăeri, după câte avem cunoștință, nu e arătat mai pe larg cuprinsul Divanului. O mai facem și pentru că puțini mai citesc această operă deoarece, după câte spune Dl. Prof. N. Iorga undeva, puțini mai au curajul să o răsbată și citească, din cauza formei și stilului său nespus de greoiu și a fondului său sec și neinteresant.

Cartea I. este scrisă în formă de dialog, probabil cu intențiunea de a o face mai atrăgătoare. Lumea discută cu Înțeleptul. Prima caută să dovedească celui de al doilea că ea este aceia care aduce oamenilor plăcere, avere, cinste, glorie, fericire, etc. și că deci nu trebuie urâtă, din contră iubită ca cel mai mare bun pe care îl poate avea omul. Istoria cu regii mari și vestiți, care s'au bucurat de bunătățile lumii, nu este destul de elocventă? Inșăși textele religioase nu spun ele că lumea a fost creiată de Dumnezeu, căreia i-a promis și pe fiul său? ⁽¹⁾ Poate fi ea atunci rea? — Impărația cerurilor? — E foarte simplu: n'ai decât să faci biserici și milostenii din averea ta, răscumpărându-ți astfel toate păcatele.

La toate exemplele, citatele din sfânta scriptură și argumentele aduse, Înțeleptul găsește un răspuns. Lumea, e adevărat, a fost creiată de Dumnezeu, dar a devenit rea prin săvârșirea primului păcat; Dumnezeu a promis lumii pe fiul său, dar a făcut-o tocmai pentru a desrobi pe oameni din robia lumii. Atunci de ce să fie iubită? Pentru fericirea pământească pe care ne-o poate da? Dar norocul ei se sfârșește prin moarte, pe lângă aceia că nici în viață ei nu este sigur. ⁽²⁾ Reluând o veche temă cu mare circulație în Evul mediu, încercată de Miron Costin în „Viața lumii” și studiată de D-l Ramiro Artiz în „Fortuna Labilis”, Cantemir spune lumii, prin gura înțeleptului, atât de repetatele cuvinte ale Eclesiastului: „tu ești deșertarea deșertărilor și toate țări sunt deșerte”. ⁽³⁾ și mai departe: „Ce s'au făcut Impărații Persilor cei mari, minunați și vestiți? Unde Kyros și Crisors? Unde este Xerxes și Artaxerxes?” „Unde sunt moșii, strămoșii noștri? Unde sunt frații, prietenii noștri? Cu care eri, alaltăeri, aveam împreunare și într'un loc petrecere? care acum din mijlocul nostru periră, și acum se pare că n'au mai nici o danaoară fost?” ⁽⁴⁾

Omul trăește însă în lume, „părere deșiertă și vis de nălucire” ⁽⁵⁾ cum îi zice el,

(1) „Sunt fapta și plăsmuirea a vecinicului împărat” (Divan, 49).

(2) „Norocul lumii e ca roata care se învârteste” (Divanul, pag. 77). Deasemeni: „Norocul lumii ca praful în vânt”.

(3) Divan, pag. 54.

(4) Divan, pag. 61. Deasemeni, pag. 134. A se vedea și cursul pe istoria literaturii vechi al dlui Prof. Cartoian din anul 1930—31, partea privitoare la „Viața lumii” de Miron Costin. Tema medievală *ubi?* acolo amintită, pare a fi influențat direct acest *unde?* al lui Cantemir.

(5) Divan, 83.

Datoria lui este să lupte contra influențelor convingătoare ale acesteia, contra închinărilor spre rău și ispitei păcatului, ieșind din această luptă curățit, cașicum ar fi trecut printr'un foc: e ceiace papistașii numesc purgatoriu, care deci se găsește pe această lume, nu pe cealaltă. (1) Nici o concesiune, nici un compromis, căci „măcar o zi, și nu o zi ci măcar într'un ceas, cu poftele lumești omul săracul sufletul își va pierde”. (2). E interesantă aci o frază care aduce întrucâtva (3) cu celebrul pariu al lui Pascal. E vorba de propunerea pe care o face lumea înțeleptului de a se infrupta din plăcerile ei măcar o zi pe săptămână, la care înțeleptul, cântărind bine folosul pe care îl poate avea din una sau alta din posibilități, răspunde: „Ci decât să te ascult pe tine și să fiu cu atâta (cu cât îi oferă lumea, adică cu puțin), mai bine să nu te ascult și să fiu și fără de atâta”. (4)

Lumea și înțeleptul nu se pot deci înțelege, scopurile lor fiind diferite și ne-coincidând, așa cum două sfere nu pot să se atingă decât cel mult cu unul din punctele suprafețelor lor, fără să poată sta una pe alta. (5) Lumea se lasă convinsă de argumentele înțeleptului, care rezumă întreaga morală ce îl conduce — începând cu o frază dintre cele mai interesante și reprezentative — astfel: „Căci nouă lumea nemernică ne este, și într'insa prișleți suntem; iară ceriul moșia, și acolo casnici și moșneni suntem. Însă când va fi aceasta? când de lume ne vom lepăda, și precum dela dânsa nici un folos precum nu avem când vom cunoaște; și cele carele am cunoscut și am auzit, dumnezeești, apostolicești și bisericicești porunci, de le vom săvârși cu fapta precum zice nu cela carele au cunoscut poruncile, ci cela ce le-au făcut, se va ferici. Acestea dară când îndemână vor fi și prelesne se vor face? când cu toată inima și cu desăvârșită dragoste, de acestea ne vom a le face apuca; căci dragostea pe toate învinuind, toate biruește”. (6)

Aceasta nu înseamnă că lumea trebuie numai de cât urită. Ce e necesar e ca noi să trăim în lume în conformitate cu preceptele morale religioase. (7)

Cartea II-a nu mai este dialogată. Cuprinsul ei este însă analog cuprinsului cărții I-a. Dacă ne uităm la titlurile capitolelor, se observă că ele sunt aceleași ca cele ale cărții I-a. Extrem de rar un titlu de capitol e schimbat, dar numai atât, fiindcă capitolul există. Un singur capitol — capitolul IX — este în plus în cartea II-a. (8) Ceiace însă în cartea I-a e pur și simplu afirmat fără nici-o justificare pe texte și citate, aci aceste citate din Biblie sunt atât de multe încât îngreunează cu mult citirea, formând cu mult mai mult decât jumătate din text. În intenția lui Cantemir, citatele aceste constituie adevărata și hotărâtoarea dovadă a celor afirmate în prima carte, întrucât

(1) Divan, 88.

(2) Divan, 100.

(3) Numai întrucâtva — în ceiace privește cântărirea interesului — de oarece pariul lui Pascal are la bază alte elemente, în special noțiunea de probabilitate, care nu intră în fraza lui Cantemir.

(4) Divan, 100.

(5) Omul e comparat, cași lumea, cu o sferă: primul formează microcosmosul, cea de a două macrocosmosul (Divan, pag. 93). A se vedea și pag. 153, unde concepția este atribuită lui Petru Belharius, care „pentru sferă tăcueste”

(6) Divan, 102.

(7) Divan, 103.

(8) Cartea I-a are LXXXIV iar cartea II-a LXXXV capitole. În cartea I-a, Lumea sau înțeleptul, în dialogul urmat, au fiecare rezervat câte un capitol. În cartea II-a, capitolele mari au, deseori, câte un titlu, nenumerotate însă.

după el singura sursă a adevărului este sfânta scriptură. ⁽¹⁾ Titlul cărții a II-a sună de altfel: „A lui Ioan Dimitrie Constantin Voevoda, la Divanul Lumii cu Înțeleptul, sau la judecata sufletului cu trupul, ale sufletului spre a trupului, sau a înțeleptului spre a lumii, dovadă pentru cele ce au grăit minciuni, și spre a sa mărturia pentru cele ce au grăit adevărate“. Nu vom găsi așadar aici nimic esențial nou, în afară nesfârșitului număr de citate din Biblie care stăcă prezentării și arhitectonicii lucrării și face imposibilă o rezumare a ei.

Se repetă deci că norocul omului e trecător; ⁽²⁾ că cu cât te vei ridica pe scara norocului mai sus, cu atât căzătura va fi mai grea. ⁽³⁾ Se dă iarăși sfatul de a te face mut la imberile lumii, ⁽⁴⁾ de a nu te amesteca în vârtejul ei ⁽⁵⁾ etc., ci de a căuta către cele cerești, către Dumnezeu. „Pentru această dară sufletul al omului mai vrednic și mai mare fiind, el pe trup, iar nu trupul pe dânsul, a stăpâni trebuie; și trupul după dânsul, iar nu el după trup, a umbra fă“ ⁽⁶⁾. Numai astfel te vei putea bucura și de cele pământești, — acordându-le importanța pe care o merită: „Cu înțreaga credință cele cerești cerșind, împreună și cele pământești ți se vor da“ ⁽⁷⁾.

Cu acestea se sfârșește partea corespunzătoare cărții I-a, după care urmează, tot în cadrul acestei cărți, două mari capitole: capitolul I „Pentru cele șapte a vieții omenești vârste și viața omului ca poana“ și capitolul II „Pentru lumeștile a omului de tâmplări carele pentru a vieții acesteia a vârste se tâmplă“.

Capitolul întâiu desăvârșește învățătura, arătând că scopul omului pe pământ nu e altul decât să tindă către viața veșnică: „Când pe lume te-ai născut, aceasta să știi că nu pentru alta te-ai; fără numai spre credință viind, pre Dumnezeu plăzmitoriul tău să cunoști, și cunoscându-l să-l proslăvești“ ⁽⁸⁾. Capitolul ultim arată pedepsele pe care le suferă în această lume omul nedrept (deși și cel cinstit poate fi încercat cu ele: boala, robia, sărăcia, cărunțeala, etc. Si sfârșește, arătând că cearta dintre trup și suflet trebuie să se termine cu împăcarea, fiindcă numai astfel vor putea proslăvi pe Dumnezeu și se vor putea supune poruncilor Lui: „Și iarăș pre lume adecă sufletul pe trupu spre pace și spre invoire îl trage; că între dânsii pace fiind, amândoi Dumnezeștile porunci urmează“ ⁽⁹⁾. Această pace poate fi privită în trei chipuri: (1) „trupul cu sufletul, singur cu sine a se împăca“; (2) „între frați și între vecini, cu pacea și cu invoirea a petrece“; (3) „Ca omul cu Dumnezeu pace și invoire să aibe; care pace vecinică adecă și cerească se cheamă; care, cu a credinții și cu al Botezului Testament, între om și între Dumnezeu se leagă“ ⁽¹⁰⁾.

(1) În cartea I-a Înțeleptul în discuția sa cu lumea aduce ca hotărâtor și unic argument un citat din Pavel. Și apoi continuă: „Au și împotriva acestor de cât zidurile mai tari și decât temelie de marmoră mai întemeiate cuvinte, ai ceva a răspunde? Au nu mi se cade mie acum tare și fără îndoință să mă nădăduesc, de vreme ce Pavel este carele mărturisește adevărate a Domnului făgadă, carele, cași Domnul său, a minți nu știe?“ (Divan, pag. 83).

(2) „Viața omului și norocul, abur“ (Divanul, 140).

(3) „Omul în voia lui lăsat, carele mai sus se va sui mai cu grea căzătura va cădea“. (Divan, 139).

(4) „spre ale ei de poște fuvățături, surd și mut te fă“. (Divan, 116).

(5) „O! fericit carele cu lumea amestecare n'au avut“. (Divan, 128).

(6) Divan, 160.

(7) Divan, 146.

(8) Divan, 165.

(9) Divan, 178.

(10) Divan, 178—179.

Cartea III-a purtând titlul: „Pentru a prea fericitei între lume și între înțeleptu, sau între trup și între suflet pace, și pentru vremelnica și vecinica pace legământ și așezare. ași darea pentru trecutoarei și fiitoarei lumi buna chiverniseala“ — ne dă în cele „77 fronturi“ ale sale, diferite învățăminte care să stabilească pacea între suflet și trup, între înțelept și lume — vrăjmașe din cauza Diavolului care a băgat zizanie între ele (1).

În așa numita „Predoslavia pentru legătura prea fericitei păci“, se arată că trebuie să înfrângem pe cele rele și să „agonisim“ pe cele bune (2). În acest scop, trebuie să te cunoști pe tine, pentru a ști să te războești cu păcatul care ți-e mai aproape (3); să cunoști voia lui Dumnezeu și poruncile Sale; să cunoști deșertăciunea lumii și felul cum trebuie să ne servim de bunătățile ei (4). Și „precum pietrei magnisului nu este odihna, fără numai în polusu... prin carele ceriul se învârteste, spre carele piatra magnisului trage“ (5), tot așa omul să nu aibe odihnă căutând pe Dumnezeu. Nu te uita la ostenița și greutatea faptei, fiindcă greutatea și ostenița se vor duce, rămânând numai cinstea, — tot așa cum dela o faptă rea rămâne numai necinstea, plăcerea pierind odată cu sfârșitul ei (6).

Urmează apoi o seamă de precepte practice. Iată pe cele mai însemnate. Privește faptele rele ale oamenilor, și controlează-te dacă nu cumva ai și tu aceste defecte. Ia pildă dela oamenii buni și anume ia dela fiecare numai partea cea mai bună, împreunându-le pe toate la un loc „precum se povestește (că) Zefesis Zugravul a prea frumoasei femei chip a zugrăvi vrând, câteva cu frumusețea mai de frunte și mai alese femei au fost ales, și așa dela fietecarele câte o parte cea frumoasă a feții lor anales... și într'un chip pe acestea ale frumuseților părți infurmuind și alcătuindu-le, o prea de femee frumoasă față au siruit“ (7) la pildă dela sfinți, dela Christos, dela păgâni chiar, cari au trăit cinstit și virtuos. Caută societatea oamenilor drepti, dar fugi de acelor nealeși (8). Citește cărțile sfinte și pe cele morale ale păgânilor. Caută să nu faci un păcat cât de mic, spunând că, mic fiind, ți se va ierta (9). Nu uita că poarta virtuții e strâmtă, iar cea a viciului largă și lată (10). Ține seama de criticele juste ce ți se aduc, chiar dacă ele vin dela dușmani. Odată pornit pe calea bună nu te opri pe drum ci „la spița cea mai de sus a bunătății, năpristano silește“ (11). Analizează-ți singur faptele seara, căutând să adaugi în fiecare zi ceva la folosul sufletului tău: „Încă mai vartos în toate zilele, sfârșindu-se ziua mai dinainte până somnul a nu te apuca, a trecutei

(1) Divan, pag 181. Cartea III-a are mult mai puține citate ca cartea II-a, dar citatele din filosofi și sfinți părinți relativ destul de numeroase.

(2) Divan, 182.

(3) „Pentru aceasta cunoscându-te la ce păcat să fii mai aproape, aceluia puternicește și împotriva să-i stai; și cu acest din lăuntru neprieten, carele cu tine ades războiu a bate obicinuit este; adevă că-ți este cu dânsul a te bate să gândești, și cum și în ce felu îți este a te lovi în minte, să-ți fie“. (Divan, 186).

(4) „Înă omului trebuie lumea aceasta de gios a cunoaște și în puțin a o socoti, nu pentru că dela Dumnezeu în chip frumos și împodobită este, ci căci oamenii în chip rău cu dânsa se slujesc, și cu altele ce în lume se cuprind“. (Divanul, 189).

(5) Divan, 197.

(6) Divan, 198. Ideia e citată ea făcând parte „din zisa lui Caton marele, și a lui Mussonius către Gellius, Cartea XVI, Cap. X“.

(7) Divan, 207—208.

(8) Divan, 215.

(9) Divan, 222—223.

(10) Divan, 223.

(11) Divan, 223.

zile faptele toate, ca printr'un index, adecă scară, întorcându-le, și aminte aducându-le socotește; și cele aminte aduse le însemnează, și cu dreapta căutare și cercare seama le ia și le giudecă, încă după ascunsul inimii către a lui Dumnezeu poruncia toată osârdia abătut" (1). Iar dacă îți găsești vre-o greșeală, după păcat să-ți dai o gloabă oarecare", „o îngreunare“, „o dosadă“ a trupului, o despărțire de o plăcere oarecare, pentru a te curăți de păcat (2).

Toate aceste învățături practică-le, exercită-le, fiindcă după cum doftoria în dugheană, nedată bolnavului, nu folosește la nimic, tot așa „sfintele scripturi, în sfintele cărți însemnate fiind, până tu la praxes de nu le vei duce, nimica îți vor folosi; adecă nu numai să le citești, ci celea ce citești să le și faci, și atuncea dela dânsule dobândă veiavea“ (3). Deprinde-te deci cu faptele bune, fiindcă deprinderea este „ca o altă fire“ (4).

După terminarea cărții a III-a urmează „Ale stoicilor porunci zece“ (5) și înfine „A altuia învățatură“ (6), cu care lucrarea ia sfârșit.

*

Tema lucrării, repetăm, e foarte simplă și foarte obișnuită pe vremea aceea. Ceiace ne interesează pe noi aici, este realizarea ei de către Cantemir, dar nu atât din punct de vedere estetic (7), cât mai ales din punct de vedere al cunoștințelor sale. Atmosfera și conținutul profund religioase ale lucrării (8) nu-i dau autorului posibilitatea să se extindă asupra unor chestiuni care l-ar îndepărta prea mult de obiectul său. Totuși, atât cât ne spune, e suficient să ne dăm seamă că, la vârsta de 24 ani, Cantemir pe lângă o temeinică cunoaștere a Bibliei, cunoștea destul de bine cultura și filosofia veche și religioasă.

Pe baza citatelor de lucrări și autori pe care le găsim în Divan, vom încerca în cele ce urmează, să precizăm isvoarele de cunoaștere ale lui Cantemir. E de remarcă însă, că citatele dintr'un autor oarecare nu constituie o dovadă hotărâtoare că Dimitrie a și citit autorul respectiv. Anumite citate, pe care le face din Thales, militează, fără îndoială, în acest sens. Cu această rezervă, vom înșira autorii pe care Cantemir i-a cunoscut direct sau indirect.

Cantemir a cunoscut destul de bine cultura greco-romană. În Divan el amintește de *Atalantu*, cel cu merele de aur alergând „prin Hippomanes“ (pag. 89), de *Vertuminis* și *Proteus* (pag. 228), de sirenele lui Ulise (pag. 75) deși pe acesta nu-l numește, etc. Istoria veche, a Babilonienilor, a Grecilor, a mecedonenilor, a Romanilor, etc., o cunoaște deasemeni destul de bine. Dintre filosofi — e vorba mereu numai de

(1) Divan, 234.

(2) Divan, 236.

(3) Divan, 218. A se vedea și pag. 238 și 239.

(4) Divan, 210.

(5) Iată trei din aceste zece porunci ale stoicilor: „Așa te poartă către altul, precum ai vrea cași altul către tine să se poarte“ (pag. 240). „Gândește-te pururea la moarte, dar de dânsa să nu te temi“ (pag. 241). „Fii mai cu deadinsul în fapte înțelept, decât în cuvinte“ (pag. 241).

(6) Câteva, foarte puține și scurte, precepte. Cităm: Multe ascultă. Grăește pucintele. Învață-te lui Dumnezeu a trăi învață-te a muri.

(7) Chestiunea aceasta va fi atinsă atunci când va fi vorba de stilul lui Cantemir. E de amintit că Dimitrie a făcut și versuri. În afara versurilor „la herbul țării“, din care am citat, se găsesc versuri mai ales în cartea III-a, câteva numai și în cartea II-a. Toate sunt slabe.

(8) Lumea e făcută pentru a te pregăti pentru viața viitoare, e una din ideile principale ale cărții. „Învață-te a muri“ spune el, cași Platon în Phaidon.

Divan — a cunoscut mai ales filosofia morală din epoca de decadentă a filosofiei vechi. În special *Seneca*, care „măcar că păgân era însă frumos învățat“, și *Sfântul Augustin* sunt puși deseori la contribuție, fiind cei mai des citați. (1) Urmează apoi : Plutarcus, Thales, Varuchu, Ciceron, Lactantius, Epicuros, Epictat, Platon „în Fedru“, „Tacitus“, Sallustius, Socrate, Boetius, Heilsady „un persiescu om învățat“, Petru Belhurius care „pentru sferătăicuește“ comparând bărbatul deplin cu o sferă și vorbind de microcosm și macrocosm și încă alții (2).

Cantemir recomandă chiar unele cărți bune de citit, făcute „de păgâni“. „Precum dintre păgâni nu nevrednici oarecari de a citire sunt : Cicero, pentru slujbe ; a lui Seneca (unele) ; a lui Plutarcus obiceinice ; a lui Epictetos, Enchiridion ; A lui Socrat învățătura cătră Dimonic, i proci. Asișderea dintre creștini, nu puținei, precum : Thoma Campicius, pentru urmarea lui Christos ; a lui Erasmus Enchiridion pentru oșteanul creștin ; Ethica Cretii Cristiana, i proci“. (3) Aceste cărți de mare valoare, recomandate de Cantemir, trebuie să fi fost citite de însuși cel care le recomandă.

Reiese, din citatele de mai sus, că Dimitrie Cantemir a cunoscut destul de bine antichitatea greco-romană, dar trecută prin cultura religioasă bizantină. Evident, el a cunoscut deasemeni bine textele sfinte împreună cu interpretările lor cași filosofia religioasă creștină. Se observă aici influența profesorilor săi, aproape toți oameni de biserică.

Fiind o operă filosofică, Cantemir, influențat fiind și de felul de a fi al Bizanțului, unde se căutau anume forme obscure și întortochiate în exprimare, pentru a da impresia unei cugetări adânci și neobișnuite, și dorind totdeodată să reformeze limba prea simplă și obișnuită în care trebuia să scrie, a adoptat în această lucrare un stil dintre cele mai curioase. Se adaugă poate și dorința de a „epata“ pe contemporani, nu numai prin cunoștințele sale dar și prin forma în care se exprima. În tot cazul, stilul acesta străin, cu inversiuni improprii limbii românești, a făcut pe Dl Em. Grigoroș să afirme că atât Divanul cât și Istoria Ieroglifică sunt scrise în versuri — versuri rimate, evident, însă posedând uneori și o ciudată rimare de cuvinte, de o parte și de alta a cezurei — dar că tipărirea neținând seama de aceste versuri a dat impresia unei proze imposibile. (4) Cu toate că părerea aceasta încearcă să explice ciudațenia extraordinară a stilului lui Cantemir într'un fel foarte interesant, ea, după câte am putut constata noi, nu are sorți prea mari de a se dovedi ca adevărată. Până la retipărirea Divanului în versuri, promisă de D-sa, când se va putea judeca mai ușor asupra unei păreri care nu

(1) Iată câteva locuri unde e citat Seneca : pag. 119, 127, 159, 188, 194, 200, 202 (de 2 ori), 206, 209, 214 (de 3 ori), 220, 221. Sf. Augustin e citat la paginile : 117, 120, 130, 131, 138, 143, etc.

(2) Plutarcus : 233, 233, 235 ; Thales : 125, 184 ; Varuchu : 125, 137 ; Ciceron : 186 ; Lactantius : 186 ; Epicuros : 187 ; Epictet : 191, 204 ; Platon : 192 ; „Tadius“ : 200 ; Sallustius : 224 ; Socrate : 238 ; Boetius : 214, etc. ; Heilsady : 147 ; Petru Belhurius : 153 (o singură dată citat cu numele în întreaga lucrare).

Atunci când se vorbește de imitarea părților bune ale oamenilor dreți, se dau câteva exemple și dintre păgâni : Aristides, Anintus Cincinatus, Xendrates, Scipiones, Socrates, Platon, Eraclitus, Zenones, Epaminonda, etc. (Divan, pag. 208).

(3) Divan, pag. 218.

(4) A se vedea articolul : „Un poem gnostic de Dimitrie Cantemir“ din *Profilee literare*, anul II, No. 4 (1 Mai 1927), pag. 10—13. Deasemeni, prefața la cartea lui Cantemir „*Metafizica*“ (pag. 6—7).

pare avea fundament nici istoric, nici real⁽¹⁾, noi considerăm studiul Dlui Dragos Protopopescu, publicat în Analele Academiei Române, Seria II, Tom. XXXVII, 1914—15 (pag. 125—170) asupra stilului la Cantemir, ca fiind cea mai serioasă încercare de a explica acest stil.

În cele ce urmează vom face un simplu rezumat al comunicării Dlui Dragos Protopopescu, scutindu-ne de a da și exemple, întrucât am dat destule în cele ce au precedat.

Stilul lui Cantemir, cu toate particularitățile lui, are, după Dl Dragos Protopopescu, trei cauze: 1) erudiția autorului, 2) tendința de reformare a limbii și 3) imitația a stilului unor limbi străine.

Erudiția naște „retorismul științific“, „un retorism de erudit, care îl face să dea frazei o amploare emfatică, puțin plăcută, impunătoare totuși, un artificialism plin de dificultăți în care se înecă înțelesul, fiindcă limba vrea să fie prea cuprinzătoare și nuanțată“.⁽²⁾

Tendința de reformare a limbii îl face să arunce cuvintele și să stâlcească to-pica și sintaxa ca „nu care cumva din această neutilare limbistică va crea ceva, va nimeri o frază care să sune mai nou și să-î dea lui impresia că corespunde ideii sau nuanții pe care dorește să o îmbrace în veșmântul rebarbativ al cuvântului“.⁽³⁾

Influența limbilor clasice vechi îi imprimă majestate și gravitate. Latina pare a fi imitată cel mai mult.⁽⁴⁾ Greaca în Divan e destul de simțită: stilul Divanului sună, deseori, ca un text religios. Slavona se simte mai puțin, intrând în joc numai asimilată cu influența grecească.

Se mai observă în Divan întrebuițarea greșită a unor conjuncțiuni,⁽⁵⁾ o sumedenie de pleonasm și o terminologie savantă, jumătate grecească.

Acești termeni noi, luați din latinește sau grecește, sau pur și simplu creați de Cantemir — cu studiul cărora trecem la ultima parte a cercetării noastre asupra Divanului — sunt interesanți întrucât sunt întrebuițați să exprime noțiuni noi, până aci

(1) E ciudat, în cazul că aceste opere au fost scrise în „versuri“, cum de însuși Cantemir nu indică acest lucru, destul de important și destul de măgulitor pentru el care nu pierde în Divan prilejul de a se lăuda, și cum de a permis el tipărirea lucrării în formă de proză Dealtefel, faptul că în chiar aceste opere se găsesc versuri — mai mult sau mai puțin rimate — acestea tipărite uniliniar, precum și faptul că și scrisoarea lui Cacavela dă pe față același stil ciudat, sunt tot atâtea dovezi că nu poate fi vorba de o compunere „în versuri“ a Divanului, oricât am fi de îngăduitori în privința acestui cuvânt și oricât de puțin pretențioși am putea fi în ceea ce privește talentul și metrica lui Cantemir! Cauza adevărată trebuie să fie o ciudată tendință de reformare a limbii, sprijinită desigur de influența unor limbi străine, și, fără îndoială, oneodă.

(2) „Stilul lui Cantemir“ de Dragos Protopopescu, An. Ac. Rom. Seria II, Tom XXXVII, pag. 130. Cantemir vrea să treacă numai decât om de știință. A se vedea, de exemplu, „cartea de închinăciune“ către Antioh, fratele său, în care se compară cu cele două stele polare prin care trece axa pământului, etc.

(3) Dragos Protopopescu, op. cit pag. 130 Despărțirea verbului ajutător de cel principal nu e o influență germană — limbă pe care Cantemir nu o cunoștea sau o cunoștea prea puțin — ci provine tot din această tendință de a căuta noul, întortochiatul, deosebitul, cu riscul chiar de a fi obscur și neînțeles. De aci impresia de ceva căsnit, bombastic și pedant, cu tirade retorice dar artificiale. Un stil cu o mare tensiune, consumată în adânc, luptând cu sărăcia limbii și sufocat de nu știu ce inhibiție voită și căutată.

(4) „ auda“ e traducerea, cuvânt cu cuvânt, a lui „Encomium“.

(5) Întrebuițarea deasă și nefalocul lor a lui „precum“, „cum să“, „căci“, etc.

necunoscute în scrierile noastre. Avem aface deci, și pe această cale, cu o inovație, în lexic, cu o încercare de a crea o limbă filosofică românească. Din păcate, Divanul nu este din cele mai filosofice opere, încât termenii noi filosofici sunt în număr restrâns. Enumărarea lor (acelor ce se găsesc în Divan) prezintă oarecare risc pentru cel care nu e versat în filologie. Cu această rezervă, am enumerat mai jos mai mulți termeni. Glosarul la Divan al academicianului G. Sion e făcut având în vedere ideile latiniste ale membrilor academiei (atunci când Academia a tipărit această operă a lui Cantemir). De aceia cuvinte ca : a ațipi, chipeș, cătușe, etc. sunt trecute aci ca termeni „cari nu mai sunt în uzii“ (sic!) „Glosarul“ ar fi fost mult mai interesant dacă ar fi cuprins pe deo parte cuvintele introduse în limbă de către Cantemir, iar pe de altă parte pe acelea care nu mai circulă azi.

Termenii noi din Divan sunt fie curat străini (latinești sau grecești), fie luați din grecește sau latinește dar româniizați, fie creați în totul de către Cantemir.

Din prima categorie găsim : acson, polus articus, polus autarticus, purgatorium, ipocritis, etc.

Din cea de a doua cităm : arhetifii, bogaz (gr. strâmtoare), cătărigia (= pulberitate), centru, circumstanțiile (pag. 72), desputații (= dispute), gazofilachie (gr. = tezaur), hiloți, intecs, indivuri, a invinci, macrocosm, microcosm, magnisul (= magnetul), measăr, miseriră, plazmă, plăzmui, poeticul, prezenția, stihii (= elemente), strateg, substanție, titolul, trătăjălul, Tyfuri, tiposu, virtutea, inviteziu (pag. 93—94 = invit ?) sylloghizmn (în „Lauda“), loghica, etc. O parte din aceste cuvinte se poate ca să fi fost deja introduse în limbă. El însă le-a întrebuințat într'un sens mai restrâns, filosofic.

Din cea de a treia categorie de cuvinte, create de Cantemir, fac parte : cătință (= cantitate), lucrăreț (= activ), substare (= substanță, pag. 192), ceință (= calitate, esență, obiceinice (pag. 218). Compunerea lor este destul de interesantă : cătință dela „cât ?“ ceință dela „ce ?“ etc. Mai găsim deasemeni cuvinte care nu exprimă o noțiune nouă pentru care nu există cuvinte. Așa sunt cuvintele : înmijlocează, intruloacăți etc. Ele provin tot din tendința lui Cantemir de a reforma limba, aplicată aici la lexic.

Cu acestea am terminat ceia ce credem că trebuie spus în mod special asupra Divanului. O privire generală va fi posibilă numai după ce vom fi studiat și celelalte opere filosofice ale lui Cantemir.

CIOBĂNIȚA*)

*Iată că mi se arată
Ciobăniță sufulcată
Și-mi cânta tril de izvor
Cerului și munților:
— „Foaie verde lemn Domnesc
A fost scris să mă nuntesc
Cu fecior împărătesc.
Și zestri-l-oiu cu ce zestre?
Ochii, — inimei ferestre,
Va privi, o știu, în ei,
Limpezime pe stiubei.
Părul, — noaptea mureș lin,
Ca lună pe cer senin,
Cu luceferi presărat
Și de-o zână fermecat.
Gura, — muguri de persic
Leagăn cald de cântec mic
Cât un zâmbet de copil, —
Doamne 'n suflet adu-mi-l.
Sânii, — flacării de foc
Două fete mari în joc
In al horei ritm săltat.
Al cui vis nu i-a furat*

*) Fragment dintr'un poem.

culturi umaniste. Or, știut este că stăpânind o bogată cultură umanistă, aceasta te înobilează și în acelaș timp facilitează o apropiere între sentimente și rațiune, care tinde în chip ideal la armonia acestora.

Așa dar, poetul, sau artistul în general, poate avea parțial o educație a gestului estetic. Problema aceasta implică numai raportul dintre poet și fenomenele luate în general ce l-ar atinge. Dar, în cazul selecționării materialului poetic, el poate fi stăpânit de o educație a gustului estetic, aceasta rezidând nu numai în posedare unei culturi umaniste, dar și într'o înclinație a lui pentru tot ce e moral și frumos.

Marea dificultate pe care o întâmpină poetul este limba, arsenalul acesta în care cutreeră înebunit pentru găsirea pieselor prețioase, ce vor trebui să dea formă grațioasă și eternă temei, născută, cum am văzut, din chinurile procesului acela ce freamătă structura lăuntrică a poetului, ca furia uraganelor din îndepărtatele oceane.

Limba este cel mai dificil material pentru artă. Nu tot așa se întâmplă, bunăoară, cu sculptorul sau muzicantul, a căror muncă de a da formă temei este mai accesibilă decât în cazul creației poetic. Materialul pe care-l folosește sculptorul pentru reprezentarea temei n-are a face cu atâtea variații și sensuri sau nu este atât de impropriu, cum se întâmplă cu materialul lingvistic pentru poezii.

Dar, dacă limba prezintă cu adevărat dificultăți tragice pentru poezie, mai poate avea ea caracter estetic sau nu? Răspundem fără ocolire: are. S'ar părea că prin acest răspuns am comite o eroare. Vom încerca să dăm o deslegare mai largă întrebării de mai sus. În limbă există cuvinte care prețuesc prin funcțiunea lor metaforică și sunt cuvinte care au o funcțiune stearpă, cornură, banală de a indica un anumit obiect sau lucrare. Pot fi de pildă, metaforice cuvintele: ciorap, gheată, negustor sau stomac? Nu. Ele circulă pretutindeni, au un caracter colectiv și nu pot constitui material poetic. Dar când spun m: doină, zarea vieții, visuri dulci, povești duioase, se desprinde din ele un sens figurativ, un conținut metaforic, un accent melodic, o armonie, care încântă și fac să vibreze sufletul.

Prin urmare este încontestabil că limba are un conținut estetic chiar înainte de a fi prelucrată de poet; dar, tot atât de adevărat este că, din cauza desvoltării limbii, cuvintele au părăsit caracterul lor sugestiv figurativ și astfel au ajuns să albă o altă însemnătate. Observația ce-o facem aici se poate concretiza prin o seamă de cuvinte arhaice, care astăzi au împrumutat altă înfățișare, lipsindu-le complect sâmburele acela figurativ, care te farmecă; Eminescu, ca să creeze o limbă nouă, prin care avea nevoie să-și exprime gândurile lui de experient al geniului românesc, a trebuit să urce panta cursului cuvintelor, la izvoarele lor.

Prin această prezentare a problemei, limba nu mai poate fi improprie

poetului și o poate folosi cu mai puțină greutate în executarea creației lui artistice. Trecând prin posibilitățile de prefacere ale poetului, limba se înfățișează ca în situația ei primară, purtând și răspândind parfumul ei arhaic, devenind fermecătoare, accesibilă celor mai subtile și dulci imagini.

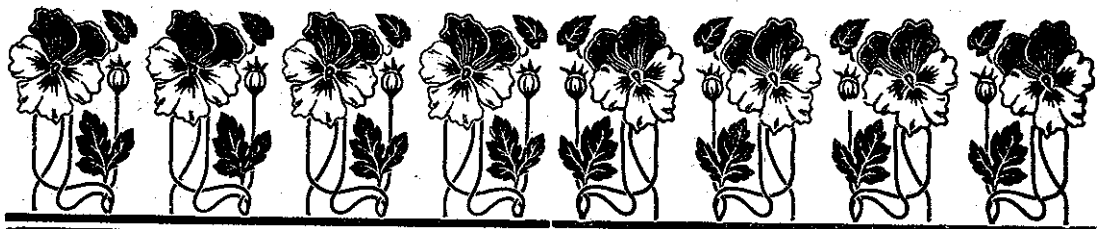
În chipul acesta, poetul — reușind să dea o formă artistică temei, cu ajutorul materialului figurativ al limbii — se eliberează din misteriosul joc al suferinții, recâștigându-și astfel sănătatea vitală și echilibrul său moral. S'ar datori aceasta, după cum susțin esteticienii, faptului că, de cele mai multe ori, poetul se găsește în același raport subiectiv cu opera sa. În privința aceasta se pot enumera atâtea cazuri. Pentru literatura noastră, cel mai tipic răspuns este să amintim de „Lucefărul” genialului Eminescu. Hyperion nu-i altcineva decât geniul, care se simte strein în marea furtunoasă de patimi și vanități ale omenirii, refugiindu-se în visul magic al actei.

E firesc ca poetul în opera sa să-și imprime pecetia spiritului său, afirmându-și numai așa personalitatea sa artistică și creind în masa lectorilor un curent de simpatie. De-aici, aderența își va însuși criteriul de valorificare estetică, a poetului, creindu-se o școală, în curent sau o epocă literară.

Se poate întâmpla ca poetul, momentan, să nu câștige gustul publicului prin operele sale. Acest fenomen se întâmplă la răscruci de cultură. Eminescu nu era prețuit de contemporani, deoarece acestia își formaseră gustul cu versurile, veselului Alcsandri. Dar, nu s'a întârziat prea mult și arta poetică a lui Eminescu a învins gustul capricios al opiniei. Tot așa putem cita pe Dl Arghezi, a cărui operă poetică n'a învins desăvârșit gustul unora dintre noi. Credința noastră este că va învinge.

Pasul l-a purtat pe poet prin atâtea hățișuri spinoase, prin atâtea pustiri fierbinți, până când s'a regăsit ușurat lângă munca lui de ani. Visător și încrezut ca un zeu ar mai vrea o nouă muncă. Nu știe că e un erou! El a învins dificultățile procesului creator al operii lui de artă, a creat o mentalitate și un criteriu de valorificare estetică după gustul și cugetul său.

Scrisoare unui necunoscut

de EUGEN VICTOR POPĂ.

După un drum de câteva ore, prin gerul iernii și nămeții de zăpadă din care prea puține speranțe au fost să ies, am poposit la un han pin marginea drumului, prima casă dintr'un sat de oameni năcăjiți. Hanul nu părea vechi, dar ros de mizerie și observai dela prima privire că, în acest cătun de munte bucuriile sunt rare și oameni nu vin aici pentru desfătări, ci să-și inece amarul. Un han potrivit pentru mine unde alături de mizeria anonimă a unui cătun pierdut, se va oploși pentru puțin timp și a mea. Am intrat deci.

Poate nu cu mult înainte, duhoarea ridicată m'ar fi impedit să intru, dar acum nu simțeam decât dulceața nesfârșită a căldurii imprăștiată de soba din colț, odihna oferită de scaunele grosolane. N'am fost stânjenit nici de privirile curioase ridicate la apariția unui necunoscut, ci cu bucuria unui moment de reculegere după un drum ce însemna o condamnare, m'am grăbit spre scaunul cel mai apropiat de soba cărpăcită. Un om pe care-l bănuiam că e hangiul mi-a pus înainte o pâine neagră i grea ca păcatul și o bucată de slănină. Nu le-am atins ci am cerut o țuică fierbinte și după ce licoarea care rivaliza în acel moment cu nectarul olimpic, imi răscolea simțurile ațipite, printre imbucăturile rare, am observat pe din jurul meu.

Țărani murdari cari discutau gesticulând și cu glas răgușit, dând impresia unei caricaturi de Holbein în lumina fumurie strecurată prin geamurile nespălate, imi trezeau desgust. Cu clondirele de vin înaintea lor, îngropați în viscolul de afară se pare că sunt chemați în cătunul pierdut să dirijeze destinele lumii. Văzându-i simțeam ca atâtea ori înainte, că oamenii nu merită altă soartă, de cât care o au și atunci m'am intristat din nou.

Hârtia pe care îți scriu este galbenă și penița ruginită de mult. Scrisul în aceste condiții mi-e sfortare cumplită, dar simt că trebuie să scriu, cum simt că trebuie să trăiesc. Tristetea care m'a cuprins, nu la gândul zădărniceii sacrificiului meu, ci i tragicul din soarta lor, din soarta noastră, mă indeamnă să fac aceste confidențe să te scutesc de o inutilă experiență.

Acești oameni cari beau atât de impasibili și discută totuși cu atâta aprindere cu orgoliul lor hipertrofiat, cari peste un ceas sau mâine se vor injunghia spre a nu sacrifica o femeie, un ban sau măcar o convingere, nu știu că am dăruit totul din mine ce a fost frumos și ce a fost ales, într'un elan pe care nu-l regret, dar nici nu l-aș repeta. Scriind acum în fumegarea inserării și vâjăitul vântului de afară, mă pot crede un erou de Boyer sau Hamsum, vagabond sub biciul crivățului, cu dorința neostcită spre un

bine imaginat, m'aș putea crede o donquijotească imitație a acestor destine tragice, fugind permanent de groaza unui lucru, uitând că fug de mine insumi. Acum în această răsfrângere de clipă imi dau seama de toate, toropit de incandescența sobei apropiate: doar penița imi aleargă repede și gândul a'ene se îndreaptă spre un culcuș moale, un popas. Dar știu iarăși că mâine dimineața după fulguală molcomă și periculoasă voi fi din nou pe drum. Incotro? Nu știu!

Deși nu intodeauna drumurile mele au fost atât de sumbre. Era de mult, poate nu din cauza timpului scurs, ci a faptelor trăite, când am pornit pe prima potecă a vieții mele, însoțită ca un zâmbet de femeie.

Căzusem la București cu prima zăpadă, fiindcă în acel an tata vându-se târziu recolta, cu gândul serios de a învăța. Viața universitară o visasem în ultimi ani ai liceului, cum probabil au visat multe generații înaintea mea, poate din cauza, că după robia școlară și filială, era primul ostrov de libertate. Dar după primele zile de mirări și de explorări, nu mă simțeam prea bine, fiindcă eram singur în orașul imens. Cercetam regulat cursurile și în amfiteatrul imens sub privirile colegilor mă simțeam ca un urs în arenă, deși nimeni nu-mi purta grija, sperând într-o fericită întâmplare care imi va scoate în cale vre'un cunoscut. Dar întâmplarea nu-mi era deloc prielnică și primele cunoștințe le-am legat prin contactul continuu cu colegi la cursuri, bibliotecă sau cantină.

Intr'una din zile însă am întâlnit un consătean care văzându-mă făcu gesturi bucuroase cu mâna, parcă m'ar fi așteptat de mult și mă împinse într-o cafenea din bulevard. În acest han mizerabil de fund de cătun trebuie să recunosc că intrând pentru primadață în cafenea m'am simțit puțin mândru. De unde veneam, în dosul portalurilor neingrijite, n'aveau acces decât *mărimile* orașului și leneși cari n'aveau nici odată nici o treabă și cari poate din acest motiv erau foarte stimați. Consăteanul meu imi puse câteva întrebări de lucrurile de acasă, dar răspunsurile îl plictiseau vădit. Apoi fără nici o trecere mă întrebă.

— Ești înscris în vre'o societate studențească?
— Încă nu, spusei rușinat de această neglijență.
— Foarte bine, spuse prietenul meu, ai avut noroc.
— Foarte bine, de ce?, întrebai la rândul meu mirat, ce găsești foarte bine?
— Fiindcă ai să te înscri în societatea noastră, prin ea îți vom inlesni șederea la București și îți vom face și alte favoruri.

La aceste cuvinte cari atunci nu le pricepeam deloc, nu găseam formula cea mai fericită să arăt amicului meu recunoștința, dar dintr'o umbră de neîncredere îl întrebai.

— Toate acestea ar fi posibile?
— Desigur că da, imi replică el laconic. Un singur lucru este necesar ca la viitoarele alegeri de comitet, la cari vei avea și tu dreptul să votezi și la cari voi candida ca președinte să votezi cu mine.

Dar e foarte firesc, zisei la rândul meu, nici n'aș putea vota cu altcineva.

Așa am ajuns într'o societate studențească unde am avut ocazia să leg cunoștințele dorite. Mi-a impus din primul moment vorbăria inutilă, intreruperile interminabile cari imi dădeau impresia că sunt într'un parlament în miniatură, îndeosebi însă imi plăceau fetele foarte desghetate. Intr'una din aceste ședințe s'a hotărât și data viitoarelor alegeri, cari după spusele celorlalți era hotărâtoare, întrucât nu înțelegeam, dar firește nu mă îndoiam.

Alegerile pentru mine au fost hotărâtoare însă în alt sens. Trimis de prietenul meu cu scrisori la diferiți colegi, la mansarda unui bloc, am cunoscut-o pe Miky. Căutam pe fratele ei și bătănd în ușă a apărut într'o pijama argintie, imediat am uitat scopul

pentru care venisem și dela întrebările uzuale cari prefăteau o astfel de convorbire am terminat printr'o minciună afirmând, că am bilete de teatru pentru aceeași seară, deși n'aveam nici bani să le cumpăr. Ea a acceptat rapid pretextând o permanentă plictiseală, de care știam prea bine că nu suferă, dar justifică graba.

Până la alegeri ne-am întâlnit zilnic, cursurile nu-mi mai păreau atât de importante și găseam suficiente motive să lipsesc dela bibliotecă, dar la alegere m'am dus deși Miky nu participa, doar am promis prietenului meu Sala unde se țineau alegerile se afla într'o instituție culturală de pe cheiul gârlei și în momentul în care am intrat era aproape plină. Înăuntru era o rumoare ca într'un stup și un fum ce-mi înăbușea pieptul. Nu mă simțeam prea bine, indeosebi că începeam să intrezăresc cabotinajul din cele mai multe acțiuni studentești. Dar nu mi se dădu mult timp să reflectez și începu ședința. Primul orator, deși permanent intrerupt, își putu termina discursul, dar al doilea avu mai puțin noroc. Înainte de a termina, începu o învălmășeală; un scaun zbură spre tribună, becurile se stinseră spontan, în timp ce un cucurigu ironic și belicos răsună în sală urmat de un geam spart. Prudent începui să virez spre ușă și în retragerea mea călcai pe cineva pe picior, dar imediat am fost sancționat de un pumn în ceafă. Un strigăt se auzi simultan cu o înjurătură teribilă rostită tare și simți un nou pumn în nas. Durerea mă paraliză pentru o clipă apoi începui să car pumni în dreapta și în stânga, până la ușă. Pe coridor mă aștepta Miky, văzându-mă în halul în care am ieșit pufni în răs și luându-mă de braț mă duse la chiuvetă, unde cu o grijă cu adevărat feminină îmi spălă nasul spart., îmi prăfui hainele și îmi aranjă cravata. Apoi făcându-mi o inspecție generală mă luă din nou mândră de braț și plecarăm împreună.

În acel timp o divinizam pe Miky și dacă în mare parte ei îi datorează nenorocirea de acum, rășbat încă din trecut slabe acorduri, cum evadează note calme prin geamul perdelui din camera unde se cântă o sonată. O adoram pe Miky dela capul cu ochii mari și născutul fixat obrasnic în vânt, încadrat în zuluți de aur, până la piciorușele cari erau cele mai mici din lume. Hoinăream împreună prin Cișmigiu, prin străzi pustii pe inserat când se aprindeau felinarele de gaz cu lumina lor vâratecă, sau uneori, firește mai rar, ne lăsam purtați în ritmul birzei dealungul șoselei. În acele momente im părea prea puțin timpul pentru ai putea săruta indeajuns pielea catifelată, ochii plini de adâncuri și buzele aromitoare. Sărutând-o de sute, de mii de ori, îi aspiram mirosul de față tânără și nu simțeam nici o altă dorință care să turbure iubirea noastră senină ca un cer albastru.

Sub impulsul acestui sentiment, am primit într'o zi cu entuziasm să fac parte dintr'o societate intitulată modest „kar“, dar după cum am aflat mai târziu în dosul celor câteva litere se ascundeau scopuri foarte mari. În ședințele ce se țineau în fiecare săptămână, comentam o anumită literatură umanitaristă față de care simțeam prea puține aderențe, o serie de decrete ca o pagină din Monitorul Oficial și terminam cu diferite marșuri. Rolul deplin al acestor ședințe nu l-am priceput, dar fiind că întotdeauna se vorbeau de înalte principii umanitariste, precum și atmosfera acestor ședințe cari erau mai sobre decât acele ale studenților, luam parte regulat.

Activitatea mea era nulă, dar convingerea cred că o întrecea pe a tuturor celorlalți. Totuși unele lucruri au început să mă turbure, citeam în gazete despre unele scopuri ale societății noastre de cari nu se vorbea în ședințele săptămânale și cari astfel le ignoram complet, denumindu-ne teroriști și un ministru și-a luat angajamentul formal să ne desfințeze. Cu alte cuvinte eram persecutați, fapte ce mă flatau într'o carecare măsură, cu toată frica de consecințe. Dar Miky cu optimismul ei permanent, cu îmbrățișările calde îmi irosi repede aceste temeri și mă convinse chiar de contrariul lucrurilor.

În proxima ședință, după ce ni s'au dat asigurări că nici odată n'am fost mai aproape de izbândă, după ce am primit ordinele, șeful nostru m'a oprit, spunându-mi că are să-mi comunice un lucru important. După ce au plecat cu toți imi spuse.

— Șeful suprem vrea să vorbească ceva confidențial cu dumneata, urmează-mă.

Afară era o noapte rece de sfârșit de iarnă, cu scipiri de stele înghețate pe firmament și cu tăceri polare. În orașul atât de gălăgios de obicei nu se mai auzi nimic decât muzica stridentă de jazz, când treceam în fața vre'unui local de noapte. Atunci, mergând alături de șeful meu, simțeam că mi-e frică, nu știam precis dacă din cauza nopții esoterice, sau a unui presimțiri și broboane reci de sudoare mi se prelungeau pe față. Drumul nostru dură însă mult în noapte și cu toate acestea nu simțeam nici frig, nici oboseală, umblam hipnotic ca dintr'un ordin ascuns și aproape de sfârșitul orașului ne-am oprit înaintea unei case cu geamurile întunecate și poarta ferecată.

Tovarășul meu bătu în primul geam de câteva ori, n'am numărat de câte ori dar trebuie să fie o înțelegere, și imediat o dungă de lumină se întrezări prin stolurile țășate. Un lăcăț deschis, scârțârea metalică a unei uși m'am simțit în antreul cald, dar slab luminat al casei. De aici am intrat în camera de primire tot atât de slab luminată în care se zăreau doar conturile mobilelor. Am rămas în picioare în mijlocul camerei și după câteva clipe se aprinseră toate luminile și când în sfârșit puteam privi, prin clipturile dese, zări pe cineva din care nu remarcam nici din primul moment și nici mai târziu decât un rid puternic care îi tăia fruntea în două și statura înaltă.

Dar cu toată rigiditatea sa și aparența inumană, vorba îi era caldă și prietenoasă.

— Am auzit numai lucruri bune despre devotamentul dumneata, spuse liniștit, de aceea în deplină încredere te-am chemat aici să te întreb dacă ai putea să faci lucruri extraordinare?

— Da, supusei cu un calm care mă miră și pe mine.

— În acest caz ministrul Montauréanu care ne persecută va trebui să dispară, dumnealui, arată spre însoțitorul meu, îți va da sfaturile necesare, iar eu sunt curios dacă meritai de fapt atâta încredere.

După aceste dispăru fără un cuvânt, cum apăruse luminile stingându-se imediat. În urma noastră scârțâi poarta grea, căzu lăcățul și casa rămase în întunec.

— Dacă te-ai hotărât, să mă cauți la sediu, rosti sibilinic însoțitorul meu, acolo îți voi da indicațiunile necesare.

Apoi imi strânse mâna călduros, privirea îi era sugestivă și după ce o mașină apărură ca din neguri, se aruncă în ea și dispăru în noapte.

Iar eu stam nehotărât înaintea casei unde am călcat primadata având în urmă un trecut nu prea plăcut, dar în tot cazul sigur și înainte un viitor plin de semne întrebându-mă dacă nu visez, gonind inutil un coșmar inexistent.

Acolo singur în mijlocul străzii periferice și a nopții de sfârșit de iarnă s'a început un nou capitol din viața mea.

* * *

Cârciumarul a aprins o lampă cu petrol care împrăștie o lumină galbenă și dezolantă. Țărani s'au mai rărit în cârciumă, dar discuțiile se duc pe acelaș ton aprins. Din toate părțile se ridică un abur greu de alcool și de sudoare umană care îmi înăbușă pieptul obișnuit cu aerul tare de afară. Simt că broboane grele se preling pe frunte și apoi pe față dar nu le sterg gândul în acest moment mi-e departe. Îți scriu deși nu te cunosc și poate nici nu te ai născut încă, dar știu, vei citi aceste rânduri, știu că destinul care în atâtea rânduri s'a amestecat în viața mea va face să-ți parvină și aceste rânduri.

Vreau să înțelegi prieten necunoscut, de acolo de unde vei citi rândurile aceste și vei ști că ți le-am scris, că nimic nu merită în această viață să te sacrifici, că nici o experiență nu te va răsplăti decât cu broboane grase de sudoare și nu va fi nimeni alături de tine să le ștergă, fiindcă nimeni nu îți va înțelege fapta, nu temerară cum o crezi tu, ci nebună cum o consideră ei.

Poate nici eu nu mă incumetam dacă destinul nu m'ar fi ispitit încă odată. Rămas singur în stradă nu m'am dus la culcare ci mă frământam inutil pe stradă până s'a luminat deabinelea. Pași inconștienți m'au dus pe chei aproape de hală, cu gândul permanent la eroismul unui gest și la adevărata iubire de oameni. Pe ministrul care eram sortit să-l ucid nu-l cunoșteam decât din ziare și nici nu-l juram, dar oameni, credeam că îi iubesc și suferința lor trebuia curmată. Aș minți dacă n'aș recunoaște că în mare parte mă preocupă Miky, fiindcă sacrificiul meu aducea după sine și pierderea ei.

Dacă la douăzeci de ani cu îndrăzneala demnă de tinerețea noastră acceptăm anumite obligații generoase, tot așa de greu ne împăcăm cu gândul pierderii iubirei noastre. Dacă înlăturarea ministrului Montaureanu nu-mi constituia o prea gravă problemă de conștiință, pierderea lui Miky contă în schimb foarte mult. Și când inutil căutam să ies din aceasta dilemă am zărit aproape de parapetul gârlei un grup matinal compus din ordonanțe, servitoare venite în piață și câțiva gură cască. Doar când m'am apropiat mai mult am văzut în mijlocul grupului un nenorocit cu hainele rupte, cu carnea invinețită de frig, care era bătut de doi sergenți de stradă. Unele explicații preliminare m'au lămurit că individul fura un portofel și apoi se obrăznicise și acum bastoanele sancționatoare îi vârgau trupul sleit de frig și de foame.

Poate necunoscutul să fi fost de fapt un răufăcător periculos sau un om nenorocit, nu știu, dar în lumina lividă a dimineții imaginea sa chinuită imi răscolea sulfetul. Gemetele lui infundate, după fiecare nouă lovitură, trăsăturile indurerate primate impasibil de spectatori, păreau să-mi arate după noaptea nedormită suferința umană. Stam paralizat și priveam cu o plăcere sadică, deși fiecare nouă lovitură mă durea par'că aș fi primit-o eu și ascultai gemetele omului care numai putea țipa și deodată căzu la pământ născându-se o rumoare în grup. După aceia nu știu ce s'a mai întâmplat fiindcă am plecat.

Până în poarta casei unde locuiam n'am simțit nici o greutate, doar pe treptele pe cari mă cățăram spre cameră, oboseala grea mă cuprinsese în întregime. M'am desbrăcat în camera rece și cu dinți clănțănind m'am culcat, adormind imediat.

Când m'am trezit din nou, am văzut deasupra mea nutrișoara îngrijată a lui Miky și noptiera veche sticle cu medicamente. În cameră are cald și ordine și după somnul pe care-l bănuiam lung simți în trup o destindere plăcută. Apoi închisei pleoapele din nou să creadă Miky că dorm iar când se plecă mai tare, îi luai capul în palme și-i sărutai îndelung gura.

— Fii serios, spuse, cu o ușoară dojană și bucurie în glas, de abea te-ai întremat puțin și începi să te joci.

— Dar când am fost bolnav? întrebai mirat și foarte vag începui să-mi aduc aminte de bătaia de pe cheiul gârlei, de frigul care m'a cuprins acolo și încercam să fac legătura dintre faptele trecute și medicamentele de alături.

— Doar ai stat trei zile fără cunoștință, imi spuse Miky mai departe, cu o gravă seriozitate, ai avut o febră ridicată și ne-ai îngrijat pe toți. Nimeni nu știa unde te-ai îmbolnăvit și când, poate nici nu aflam că ești bolnav dacă nu te căutam și n'aș fi găsit ușa deschisă, Medicul spune că ai friguri și repetai permanent nu-l mai loviți și gemeai incontinuu dureros. Ce ai pățit?

În timp ce ea povestea atât de lapidar tortura inconștientă prin care am trecut trei zile, am știut că voi executa ordinul fără șovăire și ministrul va dispărea. Nenorocitul

invinețit de frig și cu trupul rupt și însângerat de bastoanele de cauciuc, mi-a dovedit suficient că oameni nu se pot salva decât prin sacrificiu, fiindcă răscumpărarea durerii cere durere. Știam că voi aduce acest sacrificiu, da Miky? Ii voi spune totul.

Așezată cuminte la capătul patului privea la mine și prin privirea-i mă desarmă complet. Cum să-i spun? Prin menajamente îndelungate îmi dădeam seama că nu voi putea reuși, brutal mă durea. Mă decideam greu și clipele îmi păreau un veac. Afară se însenină, poate era deja primăvară, ea va aștepta să mergem din nou prin parcuri și eu va trebui să o refuz.

— Miky, fi rosti încet, noi va trebui să ne despărțim pentru totdeauna.

Ea nu răspunse nimic, ci mă privi tot mai mirată, poate n'a înțeles ce spun, poate m'a crezut încă bolnav. De aceea am repetat.

— Va trebui să ne despărțim și cât mai curând. Apoi cu o enormă efortare adăugai. Chiar acum Miky te rog lasă-mă singur.

Privirea mi se părea că nu mai e întrebătoare, ci tristă, își ridică pardestul subțire din cuier și veni să-mi mângâie fruntea înfierbântată. I-am luat mâna brutal și am cutropit-o de sărutări, inima îmi bătea vertiginos și voiam să o rog să rămână. Dar prin geam se auziră din nou gemetele omului bătut, înaintea ochilor vedeam trupul plin de răni și cu un gest brusc m'am întors spre perete. Poate Miky mă privi din nou mirată pentru purtarea-mi ciudată îmi rosti numele tremurător, dar n'am răspuns. O bănuiam pornind cu pași șovăitor spre ușă. auzi scârțâitul fierărilor neunse, pocnetul închiderii și apoi nimic.

Am rămas singur.

Când m'am sculat din pat primul meu drum a fost să primesc îndrumările. Procedura era simplă, am primit toate lămuririle și toate felicitările, crima mi-a fost prezentată ca un fapt eroic pornit dintr'un suprem comandament etic. Acum firește nu voi discuta justețea acestui punct de vedere, în primul rând fiindcă ar fi și inutil, dar între timp mi-am schimbat simțitor părerile.

Trebuia să-l aștept pe ministru înaintea palatului său într'o seară tulburătoare de primăvară. Proptit de grilaj sorbeam mirosul liliacilor înfloriți în parc, gândindu-mă la Miky în timp ce strângeam cu dreapta revolverul. Pe stradă nu era nimeni și nici un șgomot nu întrerupea tăcerea, doar sfârâitul slab al felinarelor. Eram atât de calm și de senin parcă n'ar fi trebuit să răpun un om ci să mă întâlnesc cu o fată să pornim în vre'un parc. Nimic din umbra morții nu se lăsă bănuită în seara cu miros de liliaci, nici macăr desăvârșită liniște nu avea în sine nimic prevestitor.

După colț se zăriră două faruri cari mă orbiră pentru o clipă, mașina ministrului gândi în mine și mă ascunsei mai strategic într'o firdă a gardului de piatră. Automobilul opri înaintea porții și prin portalul larg deschis de șofer, cobori svelt și frumos ministrul, doar când i-am văzut în lumina de var a felinarelor tinerețea-i împertinentă mi-a părut rău că-l voi împușca. Dar am scos automat revolverul și țintind spre inima lui am tras de trei ori, pac . . . pac . . . pac . . . Un moment în urmă a înlemnit totul, ministrul a căzut greu lovindu-se cu capul de bordura trotuarului.

În clipa următoare am fost înfășcat, am primit câțiva pumni, dar un comisar ivit tardiv și autoritar, m'a scăpat cu oasele întregi. Apoi au răsărit câteva motociclete încărcate cu polițiști au țipat cu toți . . . m-au întrebat, m-au înghiontit și după ce n'au primit nici un răspuns m'au vârat într'o mașină ducându-mă la prefectura poliției. Un comisar somnoros și de serviciu îmi scrută iverențios întreaga genealogie până veni un chestor care, îmi luă o declarație.

Nu interesează câte zile am stat acolo, cum nu interesează cine îmi erau tovarăși, Când suntem într'un compartiment de trenoare ne putem alege tovarăși? Dece am avea altă pretenție în închisoare. Dar sunt sigur, deși n'am avut ocazia să constat că de a doua zi numele meu dobânda o tristă celebritate, bănuită prin aviditatea cu care reporterii căutau să-mi stoarcă mărturisiri despre lucruri și amănunte de cari habar n'aveam. Firește comisari nu erau prea întimidați de celebritatea mea, dar cum eram foarte docil au început să creadă că nu eram decât o biată victimă a propriilor mele impulsioni, robul unei fapte demente.

Dar, într'o bună zi terminându-se cercetările preliminare m'au urcat într'o dubă, escortat de un jandarm și am pornit spre judecătorul de instrucție. În palatul de justiție pe culoarele îmbâcsite de praf și de tutun era forfoteala obișnuită. Apariția mea cu jandarmul la spate nu produse nici o emoție, frecvenitorii acestor cabinete erau obișnuiți deja și apoi nici nu puteau bănui adevărata mea celebritate. De aceea nici când ne-am așezat pe o bancă înconjurați de golani, prostituate și servitoare hoațe, nimeni n'a privit cu vre'un interes la noi. După câțva timp însă, fiindcă trebuia să așteptăm, un tânăr cu fruntea înaltă și deschisă veni și ne oferă câte o țigare, apoi se așeză lângă mine. Țigara era streină și extrem de aromată, după zilele îndelungi din beciu o savuram pe deplin și înainte de a termina am văzut că jandarmul de lângă mine moțăia. Necunoscutul îmi șopti încet, fugi, i-l privi întâi neincrezător și văzând jandarmul moțând înțelesei rostul țigării atât de aromate. Fără o vorbă m'am sculat și am pornit afară, nimeni din jur nu manifestă mirare, poate chiar le părea bine că unul dintre ei scapă și cotind repede după scara laterală am fugit jos.

Nu știu dacă m'au urmărit imediat, sau doar mai târziu, cum nu știu ce s'a făcut cu tânărul necunoscut. Dar ieșind din nou în stradă liber, nepăzit și fără cătușe îmi părea că am cucerit lumea. Trecui sfidător pe lângă duba care mă aștepta pe mine și mă arunca în primul tramvai care trecea spre un parc de periferie.

În oraș nu m'am reintors decât seara, când mă puteam strecura fără să fiu observat în penumbra străzilor și mă oprii înaintea casei în care locuia M.ky. Nu știam ce vreau, fiindcă de urcat nu puteam urca, erau prea mulți în casă cari mă cunoșteau și nici nu puteam vedea măcar dacă este acasă, dar proptit de un gard vechiu așteptam. De odată, o curioasă coincidență, mașina care apăru atât de misterios în noaptea fatală se opri înaintea casei și șeful care mi-a dat toate instrucțiunile, intră. Nimic din toate aceste nu-mi dădu să bănuiesc adevărul și numai astfel se poate explica nețarmurita mea mirare când l-am văzut ieșind la braț cu M.ky și urcându-se în mașină.

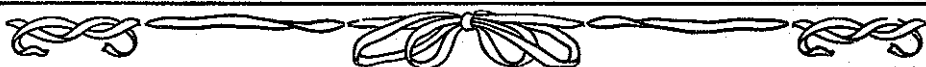
În urma lor se închise portiera și prin geamul dreptunghiular din spate am văzut doar o clipă capetele împreunate, căci în cel următor lumina din înăuntru se stinse și mașina porni tăcută în noapte.

Iar eu am rămas din nou singur în stradă.

Nu interesează nici ce am crezut și nici ce am simțit după aceea. Dar recunosc că m'am simțit umilit. Am crezut că face un gest mare care va răscoli simțurile adormite și'n urmă singur în noapte am putut constata că gestul meu n'a fost decât un odios pretext ca o lichea să mă despartă de o femeie. Încă în aceea noapte am plecat din București, pe jos și fără un ban, părăsind aceea strălucire menită a ascunde abjectele, instincte, spre a căuta locuri unde oameni sunt prea puțini, sau deloc.

Eugen Victor Popa

C R O N I C I

Problema copilului

Spicuri din conferința ținută în ziua de 18 Iunie 1939
în cadrul săptămânii mamei și copiilor

Copilul, vlăstar fraged ale cele mai bine inzestrate creațiuni dumnezeiești a avut, are și va avea în toate timpurile nevoie de ocrotire. La începuturile existenței omenești, în vremurile preistorice, ființa plâpânda era apărată aproape numai de rezistența dârza a mamei, în sufletul căreia Providenta a sădit puternicul instinct al maternității, menit să asigure perpetuarea speciei. Mai târziu când familia — nucleul de bază al organizației noastre sociale — s'a încheșat pe deplin, sarcina de apărător al copilului s'a împărțit în egală măsură între mamă și pater familias. Pe măsură apoi ce societatea omenească, au înțeles nevoia unei solidarități mai strânse și în afara legătura lor de familie, ocrotirea copilului a devenit încetul cu încetul o problemă socială. Culturile religioase prin preceptele lor morale menite să apere maternitatea și fructul concepției au contribuit în largă măsură la așezarea acestei probleme pe un plan social, iar concepția filozofică a revoluției franceze a consacrat-o ca atare până aproape de zilele noastre, când începe să se proiecteze într'o nouă lumină, transformându-se din problemă socială în una de stat. Transpunerea s'a pe un asemenea plan este urmarea firească a exaltării până-la paroxism a virtualităților creatoare de care dispun popoarele, cu scopul de a-și asigura un spațiu vital și un viitor cât mai prielnic propășirii lor politice economice și spirituale. Or, copilul, unica garanție a continuității unei familii — popor — sau națiune fiind chemat să ducă mai departe destinul neamului său, e firesc ca el să nu mai fie considerat ca un bun exclusiv al familiei sale ci ca un patrimoniu sfânt de sânge ce trebuie apărat cu orice preț de influențele vrăjmașe ale mediului, de aceia toate statele — cu osebire cari au adoptat mai de mult regimul totalitar au întreprins o acțiune gigantică dirijată paralel atât în direcția sporirii nașterilor cât și în direcția ocrotirii vieții acelor cari au văzut lumina zilei.

Dela o asemenea acțiune nu ne putem sustrage nici noi căci deși ca natalitate stăm în fruntea țărilor din Europa în schimb și mortalitatea noastră infantilă este una din cele mai ridicate. Excedentul real anual la rândul său este prea redus nu numai față de resursele biologice de cari dispunem ci și față de necesitățile de ordin politic cari ni-le impune atât principiul etnic, adoptat dela începutul războiului mondial ca un principiu de bază în

delimitarea hotarelor politice, cât și principiul spațiului vital ce încearcă să fie instaurat ca singurul argument serios în justificarea stăpânirii pământului și a bogățiilor sale.

Să ne lămurim . . . Deși suntem o națiune cu o majoritate etnică zdrobitoare, nu este mai puțin adevărat că dealungul secolelor elemente străine de neamul nostru au reușit să cucerească locuri întinse nu numai la hotarele patrimoniului nostru strămoșesc ci chiar în inima acestui patrimoniu. Infiltrarea acestor elemente s'a făcut în parte conștient — printr'o chibzuință politică de colonizare foștilor noștri stăpânitori, cât printr'o infiltrație lentă ca urmare a revărsării biologice străine pe locuri secătuite de vlagă românească. Pericolul este cu atât mai real cu cât astăzi și chiar la granițele noastre etnice izvoarele biologice autohton arată semne mai vădite de secătură, denatalitatea și mortalitatea infantilă în Bănat și Crișana luând proporțiuni direct catastrofale.

Dacă mai avem în vedere și faptul că afară de Rusia, Bulgaria și Iugoslavia, celelalte state vecine au o densitate de populație mai mare ca România și în acelaș timp bogății naturale relativ mai reduse, iar ca urmare un spațiu vital mai restrâns ca al nostru putem trage altă concluzie că statul nostru național numai în acel caz va putea rezista presiunii străine dacă va depune eforturile că să-și asigure conservarea și propășirea la maximum a capitalului său biologic uman de origina etnică.

În urmărirea acestui obiectiv se cere o acțiune energică care să se desfășure cu acelaș avânt la sate ca și la orașe, căci deși satele constituesc un rezervom biologic mai valoros decât orașele, nu se pot neglija nici acestea din urmă, deoarece ele formează centri nervoși ai regiunilor în cari sunt așezate, având aci rolul de diriguitor e vieții economice și spirituale.

În concluzie ca să ne putem păstra patrimoniul strămoșesc să ne asigurăm în primul rând prosperitatea biologică. Și fiindcă această prosperitate este realizată prin copil, este firesc ca să ne îndreptăm toată atenția noastră spre acest simbol real al vecinicii noastre, și să ne îngrijăm ca să-i avem în număr cât mai mare.

Dar numărul copiilor în viață este hotărât de raportul existent între cifra natalității și aceea a mortalității infantile și mai ales a mortalității la vârsta de 0—1 an.

Să vedem cum stăm din acest punct de vedere la noi în țară și în special în județul și municipiul Arad. Cităm câteva cifre comparative.

Natalitatea :

1. România	înainte de războiu	40.0 la 1000 loc
"	la 1921	38.2 la 1000 "
"	la 1935	30.7 la 1000 "
2. Jud. Arad	la 1921	30.5 la 1000 "
"	la 1935	18.6 la 1000 "
3. Municipiul Arad	la 1921	19.0 la 1000 "
"	la 1935	13.2 la 1000 "

Ca urmare în timp de 15 ani natalitatea în România a scăzut cu 9.3 la 1000 loc., în județul Arad cu o 11.9 la 1000, iar în municipiul Arad a

atins cifre mai scăzute decât cea mai scăzută cifră înregistrată de vreă țară din Europa.

Evoluții mortalității infantile la 0—1 an dela 1921—1935.

România	1921	20	la 100	născuți	viu
"	1935	19.2	" "	" "	" "
Jud. Arad	1921	23.1	" "	" "	" "
"	1935	20.8	" "	" "	" "
Municipiul Arad	1921	19.5	" "	" "	" "
"	1935	16.8	" "	" "	" "

Cunoscând ca nici o țară din Europă nu a atins o cifră atât de impresionantă a mortalității infantile ca și România, faptul ca prin Arad se prezintă cu o proporție mai ridicată ca România iar municipiul Arad cu un număr ce depășește pe cel al oricărui oraș din cari ne arată o situație cu totul îngrijorătoare.

Cauzele denatalității par a fi cu osebire de ordin psihologic și numai în al doilea rând de ordin economic și sanitar, până când în determinarea mortalității infantile factorul sanitar și economic și stă pe primul plan, deși ignoranța mamelor în materie de îngrijire și alimentare a copiilor contribuie în largă măsură la catastrofală mortalitate a copiilor sub 1 an.

Spre a preveni un dezastru biologic care ne amenință se cere:

1. Situatrea problemei copilului la rangul unei probleme de stat.
2. Intocmirea unei legi fundamentată care să stabilească principiile și mijloacele luptei pentru salvarea rezervorului biologic al națiunii de primordială a unei apropiate secaturii.
3. Acțiunea ce se va desfășura pe baza unei atari legi să înceapă cu o deoseb energic la graniță de sud-vest, desfășurând cu aceia vigoare lasate ca și la orașe.
4. Până la intocmirea legii de mai sus, o întinsă acțiune de lămurire a masselor populare asupra rosturilor hotărâtoare ce le are atât mama cât și copilul în rasarea destinului națiunii și țării noastre, arătându-se că numai prin copii numeroși și sănătoși putem să ne păstrăm și pe mai departe patimoniuul strămoșesc.

Dr. Cornel Radu

Cronica literară

„Amiaz liniștit“

volumul de poezii al dlui Grigore Bugarin, a fost tradus în limba maghiară de dna Greta Bogdan și va apare în această limbă în scurtă vreme. Personalități literare competente, s'au pronunțat că această traducere se ridică până la original și deci la rang de nouă creație.

Așteptăm răsunetul „Amiazului liniștit“ în traducerea maghiară.

Din câte cunoaștem, într'adevăr, sperăm într'un succes de librărie — ieșit din comun — pe lângă al valorii literare.

Dl Gr. Bugarin cunosător al tehnicii poeziei până la desăvârșire este natural să creeze o poezie care se poate ușor traduce.

Insemnăm în această cronică faptul revelator că dl Grigore Bugarin e primul poet bănățean care apare tradus în limba maghiară cu un volum compact. Era și de așteptat, dsă fiind pe drept cuvânt considerat ca cea mai mare realitate literară a Banatului.

Fane George Pajiște.

*

Un poet, o vieață, o moarte.

Incrustăm pe răbojul vremii — cu tăeturi cernite — un fapt al cărui ecou a inundat lacrimi și întristat inimi!

A murit George Mihail Zamfirescu!

S'a sfârșit într'o toamnă mai grea decât plumbul; într'o toamnă ce geme sub trosniturile tunurilor.

Suflet de vădită sensibilitate n'a trăit pentru el.

Tumultul sufletesc — ce părea o mare fără margini și veșnic agitată, cuprindea sufletele celor pentru care creia.

Erau ființele pe care le observa cu indiscreție și realism.

Le-a pus să vorbească, să ia atitudini.

Cu felul lor natural a plămădit vieța sa de scriitor, cernându-le în: „Maidanul cu dragoste“, „Madona cu trandafiri“, „Gazda cu ochii umezi“, „Dumnișoara Nastasia“, „Cuminicătura“, ca toate să-l ducă la „Mărturii în contemporaneitate“. Drepte mărturii!

Când își chema gândurile la sfat, melancolia ce-l stăpânea, se caracteriza printr'o gravitate inexplicabilă.

Cu figura contractată se „sfântuia“ asemenea părintelui ce dă povește — copiilor — înainte de a muri.

Cu meticulozitate măestrită așeza fie care slovă la locul său.

Nicio exagerare, nicio denaturare.

Destinul nu l-a hărăzit să-și dapene tot ce ascundea ființa lui G. M. Zamfirescu.

Atât cât ne-a dăruit, este destul pentru a pune în relief calitățile de scriitor.

Ceiace te atrage cu adevărat la G. M. Zamfirescu este atmosfera de duioasă desfătare părintească, dăruită în fiecare cuvânt în puțini ani de viețuire.

A fost prematură moartea omului gingaș.

Puterea de muncă ce avea, s'a stins pentru totdeauna. A rămas în schimb rodul de până aci, rod incununat de credința că așa termină toți al căror suflet vibrează cu putere la bucuriile și necazurile celor printre care și pentru care a trăit.

G. M. Zamfirescu a dus cu el în casa de pământ umed, această credință. Din ea se va naște alta cu mult mai viguroasă, dar care va repeta aceiași melodie sinistră:

Un poet, o vieață, o moarte.

Stefan Codreș.

Menționări.

În viața popoarelor joacă un rol important datinele.

Cu ocazia sărbătorilor Nașterii Domnului, din anul precedent, după imboldul și exemplul Suveran, căpeteniile neamului au prăznuit în mijlocul ostașilor.

Astfel, M. S. Regele Carol II-lea a pogorit la Cluj, în mijlocul trupelor și autorităților din acea regiune, iar Primul Ministru al Țării a mers în același scop la Cetatea-Albă.

Acest imbold s'a transmis erarhic de sus în jos, în așa fel încât în ori ce colț de Țară, acolo unde a existat prezența unui soldat, a fost și un sef să prăznuiască tot la cot datinele strămoșești.

Inregistrăm prezența dlui General Petre P. Georgescu, dlui General Cocorăscu și prezența dnei și dlui Colonel Boitan, prefectul jud. Severin, în mijlocul ostașilor Reg. 13 Călărași, fiind oaspeții dlui Colonel Al. Georgescu comandantul Regimentului.

Di Colonel Georgescu a înțeles imboldul regal în mod desăvârșit, organizând o frumoasă serbare a datinelor strămoșești.

A dăruit ofițerilor, subofițerilor și tuturor ostașilor cadouri din pomul de Crăciun, după care a desfășurat un program artistic, producția ofițerilor și ostașilor talentați în această direcție.

Serbarea s'a încheiat cu o masă camaraderească la care s'a toastat pentru M. S. Regele Carol II-lea, stăpânul tuturor Românilor și pentru Țară.

Acest frumos exemplu trebuie imitat.

Epigrame 1939.

Epigramistul M. Ar. Dan a dat vitrinei literare un nou volum de epigrame dovedind intensă activitate și incontestabilul talent ce i-a fost hărăzit.

Epigrama dlui M. Ar. Dan aduce o notă suavă a genului acesta împletind într'orară discreție humorul și spiritul incisiv caracterizând motivele de inspirație în cea mai adecvată formă.

Deschizând volumul 1939, găsim „în loc de prefață“ epigrama aceasta :

*„Cetitori, cer indulgență
Să vă fac o confidentă,
Mă țin, neconținut, de glume
Și râd, ca să nu plâng de lume!“*

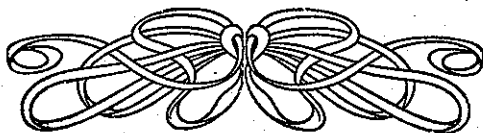
Și întorcând fila dăm de altă epigrama tot așa de spirituală, tot așa de gustată, închinată teatrului național, al cărui Director de scenă este dl Soare Z. Soare.

Epigrama este tornată astfel :

*„Naționalul are
Vai o soartă sumbră . . .
Căci, de când e soare
A intrat în umbră!“*

Mai departe, te farmecă și te captivează, rând pe rând epigramele dlui M. Ar. Dan apreciind un talent peste care vremile nu pot trece fără a-l aminti.

Fane George Pajiște.

Menționări.

În viața popoarelor joacă un rol important datinele.

Cu ocazia sărbătorilor Nașterii Domnului, din anul precedent, după imboldul și exemplul Suveran, căpeteniile neamului au prăznuit în mijlocul ostașilor.

Astfel, M. S. Regele Carol II-lea a pogorât la Cluj, în mijlocul trupelor și autorităților din acea regiune, iar Primul Ministru al Țării a mers în același scop la Cetatea-Albă.

Acest imbold s'a transmis erarhic de sus în jos, în așa fel încât în ori ce colț de Țară, acolo unde a existat prezența unui soldat, a fost și un șef să prăznuiască cot la cot datinele strămoșești.

Înregistrăm prezenta dlui General Petre P. Georgescu, dlui General Cocorăscu și prezența dnei și dlui Colonel Boitan, prefectul jud. Severin, în mijlocul ostașilor Reg 13 Călărași, fiind oaspeții dlui Colonel Al. Georgescu comandantul Regimentului.

Di Colonel Georgescu a înțeles imboldul regal în mod desăvârșit, organizând o frumoasă serbare a datinelor strămoșești.

A dăruit ofițerilor, subofițerilor și tuturor ostașilor cadouri din pomul de Crăciun, după care a desfășurat un program artistic, producția ofițerilor și ostașilor talentați în această direcție.

Serbarea s'a încheiat cu o masă camaraderescă la care s'a toastat pentru M. S. Regele Carol II-lea, stăpânul tuturor Românilor și pentru Țară.

Acest frumos exemplu trebuie imitat.

Epigrame 1939.

Epigramistul M. Ar. Dan a dat vitrinei literare un nou volum de epigrame dovedind intensă activitate și incontestabilul talent ce i-a fost hărăzit.

Epigrama dlui M. Ar. Dan aduce o notă suavă a genului acesta împletind într'orară discreție humorul și spiritul incisiv caracterizând motivele de inspirație în cea mai adecvată formă.

Deschizând volumul 1939, găsim „în loc de prefață“ epigrama aceasta :

*„Cetitori, cer indulgență
Să vă fac o confidență,
Mă țin, neconținut, de glume
Și râd, ca să nu plâng de lume!“*

Și întorcând fila dăm de altă epigrama tot așa de spirituală, tot așa de gustată, închinată teatrului național, al cărui Director de scenă este dl Soare Z. Soare.

Epigrama este tornată astfel :

*„Naționalul are
Vai o soartă sumbră . . .
Căci, de când e soare
A intrat în umbră!“*

Mai departe, te farmecă și te captivează, rând pe rând epigramele dlui M. Ar. Dan apreciind un talent peste care vremile nu pot trece fără a-l aminti.

Fane George Pajiște.

REVISTE

„Societatea de mâine“.

Ultimele două numere ale acestei excelente reviste sociale și culturale, ne-au pus în fața unui adevăr pe care îl sesizăm pentru publicul nostru cetitor, cu o convingere deplină că el va da de gândit multora din cei preocupați de tema culturii românești. Și-anume: Unele din revistele mari din provincie, aleargă în goană după scriitori din capitală. Poate pentru că sunt nume consacrate și asigură o seriozitate publicației (ah! seriozitatea aceasta atât de discutabilă!) în fața cetitorilor cari mai întâi cetesc (dacă și cetesc!) iscălitura și-apoi conținutul. „Societatea de mâine“, care apare în capitală își alimentează paginile cu scriitori din provincie în deosebi. Și observăm că dl Ion Clopoșel, distinsul director al acestei reviste, nu prezintă un material mediocru. Dimpotrivă, un material de aleasă calitate. Iată cum avem dovada că în provincie se găsesc elite ale literaturii noastre. Acești scriitori muncesc însă în tăcere și deplină conștiință a misiunii lor.

„Societatea de mâine“ atât în numărul trimestrului Iulie—Septembrie 1939 cât și în numărul trimestrului Septembrie—Decembrie 1939, are în paginile sale un bogat material din scriitori bănățeni între cari însemnăm numele poetului *Grigore Bugarin* și al scriitorului nou apărut pe firmamentul literaturii românești, dl *Ion Teicu*, a cărui „sch ță bănățană“, „*O inspecție*“, o remarcăm în deosebi, ea fiind o mare și originală creație a acestui gen. Dl *Grigore Bugarin*, semnează poesia „*Colindul învinșilor*“, din care desprindem această strofă admirabilă:

„*Floare dalbă 'n limpezimi*
„*Raza visului dintâi,*
„*Din nevoi și din asprimi*
„*Inimei dăi căpătâi,*

„*Ca să pot să altoiesc*
„*Floarea mărilor domnesc,*
„*Cu un gând haiduc și-o stea,*
— *Albe flori de nea . . .*“

Dl *Ion Clopoșel*, directorul revistei, semnează un judicios eseu: „*Spre o robustă intelectualitate românească*“, scris cu competența sociologului, a cărui activitate în domeniul publicisticii, a ilustrat scrisul românesc peste două decenii.

Pentru „*Societatea de mâine*“, toată admirația noastră.

*

„*România Literară*“, a publicat două articole ale dlui *G. M. Ivanov*, asupra literaturii românești bănățene, intitulate: „*Primăvara literară în Banat*“, privind poezia și „*Simfonia literară în Banat*“, privind proza. Dl *G. M. Ivanov*, s'a arătat ca un bun cunoscător al literaturii contemporane scrisă de bănățeni. Prezintă însă incomplet pe dlui *Grigore Bugarin* și *Constantin Miu-Lerca*.

Nu ne asociem cu dsa în ceea ce privește pe dl *Miu-Lerca* (aspru criticat deși nu i se pomenește numele) pentru că acest poet — pe lângă exemplele aduse de dl *Ivanov*, care sunt un crud adevăr — a scris și o altă poezie de o frumoasă realizare.

Dl *Grigore Bugarin*, e prezentat în termeni cari îi fac cinste dlui *Ivanov*, dar numai cu volumele „*Cântece de seara*“ și „*Cântarea dragostei*“. Probabil că dl *Ivanov* nu a avut la îndemână și celelalte volume ale celui mai fecund poet bănățean: „*Simfonia Rustică*“, „*Florile Satului*“, „*La nana 'n vale*“ (în grai bănățean) și „*Amiaz liniștit*“, — poezie care a trecut de mult hotarele provinciei sale și s'a situat singular prin originalitate și demn prin realizare, în marea lirică românească de acum.

„Universul Literar“, este una din cele mai bune reviste ale noastre. Insemnăm aici prezența poetului *Virgil Carianopol*, printre alesele nume de scriitori cari publică în această revistă. Acest poet, al tristeților, străbate cu opera sa un drum de mari ascensiuni în lirica noastră contemporană.

*

„Sfârmă-piatră“. Anul V. Nr. 2. (Serie nouă).

Di Al. Gregorian a reluat activitatea de luptă și doctrină românească prin reparația săptămânalului Sfârmă piatră.

Prin articolul „Colinde în casa Regelui“ împletește legătura dintre Rege și popor prin datinele strămoșești, adâncind-o în trecutul neamului nostru românesc.

„Iluzia războiului“, cursivul dlui Pan M. Vizirescu, deslănțuie o serie de întrebări, sprijinit de oarecare afirmațiuni ale marelui scriitor italian Giovanni Papini, care a arătat că războiul actual se justifică pe alte cauze decât acelea arătate de taberele adverse.

Di Pan M. Vizirescu crede într'o iluzie a războiului temerar, — acest scriitor de talent, de altfel — abordează un subiect iscoditor de întrebări fără răspuns. Răspunsurile cred, că nu le poate da niciun scriitor, cu toată puterea lor de pătrundere în viitor.

Dar, din săptămânalul Sfârmă-piatră nu putem să nu menționăm poezia „Să urc, să cobor . . .“ semnată de Petre Paulescu, în care găsim profunzimi și înalțuri de gândire, rar întâlnite în sterpa poezie a vremilor noastre.

*Deci trebuie zilnic să urc să cobor
Să fiu jefuit de 'nalturi și-abise,
Să umblu haiduc din ponor în ponor,
Izbind în porțile zării închise.*

*Eu sunt călător cu timpul prin spații,
Ș'n tainice sfere cu pasul m'alung,
Dau buzna cu mine prin reci constelații
Că'n lungul repaos mă chinui s'ajung*

*Stau aștrii în cale — ciorchini de văpaie —
Și goluri se năruie'n sure genuni.
Mă'ntâmpină zări ferecate în strae
Și vremea foșnește — livadă de pruni —*

*De mult nu mai merg pe căi și cărări
Ci numai Părinte pe crestele Tale;
Dar oricât mă'ncumet spre albe chemări
Mai caut nostalgic spre șesuri natale.*

Petre Paulescu se îndreaptă vertiginos spre locul de frunte în rândul poezilor din noua generație.

Fane George Pajiște.

Informațiuni literare

Ion Teicu, scriitor nou, cu operă nouă și originală, va publica în curând volumul de schițe „Păgânii”, în editura „Universul Literar”. Încă înainte de apariție, acest volum a fost prezentat publicului ca un eveniment. Noi îl așteptăm cu bucurie. Din ceea ce am citit până acum în revistele și ziarele din provincie, putem anticipa că entuziasmul publicisticii noastre e pe deplin justificat.

*

S'a anunțat în unele ziare că, trezită la realitate, o parte din vechea gardă a societății „Altarul cărții” s'a hotărât să reorganizeze această societate.

Ne-ar părea foarte bine să fie cât mai mulți din stâlpii vechi ai societății, la care să se înroleze toți tinerii din regiunea Banatului, numai astfel reușind a da starea de înflorire unei mișcări literare demnă de tot numele.

Așteptăm.

*

Deoarece, întotdeauna am mers alături de orice manifestare culturală din Banat, înțelegem și acum, să însierăm în coloanele acestei reviste, anunțul dat de „Astra Bănățeană” și pe care-l reproducem din revista „Fruncea”:

Către scriitori. În dorința de a promova literatura și a încuraja scriitorii, Astra Bănățeană cere să i se prezinte manuscrise

pentru a fi editate de ea. Vor fi tipărite în în cele mai bune lucrări, încă inedite în volum, scrise de autori bănățeni, adică născuți sau domiciliați stabil într'unul din județele Timiș-Torontal, Severin sau Caraș.

Se acceptă pentru editare opere literare originale de orice fel: proză, poezie, studii, monografii etc., fără limita de dimensiune. Se vor tipări, în limita sumei disponibile în bugetul Astei Bănățene, operele selecționate de un comitet constituit în acest scop.

Manuscrisele se vor depune sau se vor trimite prin poștă până la 1 Martie 1940 pe adresa d-lui prof. Traian Topliceanu, secretarul general al Astei Bănățene, Tinișoara I. Liceul German de Stat Str. Gh. Lazăr No. 2. Manuscrisele, scrise citeț, vor fi semnate cu numele, sau pseudonimul obișnuit, al autorului, notându-se și adresa exactă a acestuia.

D-nii autori sunt rugați să păstreze o copie a manuscriselor trimise, Editura Astei Bănățene ne putând să-și ia răspunderea pentru eventualele pierderi.

*

Rugăm pe toți scriitorii militari să ne trimită note bio-bibliografice și material de reprodus precum și pe aceia cari dețin documente privitoare la activitatea militarilor în literatură pentru a da o cât mai precisă și complectă „Antologie a scriitorilor militari în literatură”.

